Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, N. Y. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה שביעית | HATOREN | גליון יז (ריז)

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

—

1. הארץ.
ד"ר א. י. בראוור.
2. בית־מדרש לסופרים בארץ־ישראל.
מרדכי כץ.
3. מעשה בג' אחים (שיר).
מ. מ. דוליצקי.
4. מן העבר הקרוב.
זינא רבינוביץ.
5. מלכת־שבא בהגדות בני־קדם.
ד"ר נחום סלושץ.
6. המגמה והסביבה בשירת ביאליק.
מרדכי בן הלל הכהן.
7. חדשות ומאורעות.
8. התנועה הלאומית.
9. שונות.

VOL. VII | NEW YORK, JULY 9, 1920 | No. 17 (217)

HATOREN
Published weekly by the
ZIONIST ORGANIZATION
OF AMERICA
55 FIFTH AVENUE, NEW YORK.
Telephone, Chelsea 247

מחיר „התורן"
לשנה — $4.00 לחצי שנה — $2.00
בחוץ־לארץ ובקנדה:
לשנה — $4.50 לחצי שנה — $2.25
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 55 Fifth Avenue, New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$4.00 Six months—$2.00
Foreign Countries and Canada:
One year—$4.50 Six months—$2.25
Single copy 10 cents
Entered as second-class matter March 14, 1916, at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879.

מחיר גליון 10 סנטים

הננו מביעים את תודתנו לנשיא בית־ספרנו מר

י. ל. מאַדראָ

וביחוד לראש ועד החנוך שלנו, העורך־דין מר

שלמה פריעדלאנד

העומד תמיד לימין המורים בכל משאלותיהם, על שהיו מן הראשונים להכיר בצדקת דרישתנו בדבר חופש של חודש ימים, ומיד אחרי הגישנו את דרישתנו לפניהם באו בדברים אתנו ויחד קבענו את החופש לחול בימים שבין החמשה־עשר ליולי ובין החמשה־עשר לאוגוסט. הלואי שמהם יראו אחרים וכן יעשו.

המורים דמחזיקי תלמוד תורה דבורו פארק.

ברכה לבבית לידידינו היקרים מר א. ג ר י נ ב ר ג ומרת ב. ר ו ט נ ב ר ג לנשואיהם. תהא דרכם בחיים סולה בשושנים.

מנחם ורחל עדלשטיין.

נתקבלו ספרים חדשים

1) תולדות עם ישראל

מאת א. ז. רבינוביץ. מכורך בשני כרכים.

המחיר $3.50 עם המשלוח $3.75

2) מטבעות היהודים

מאת ש. רפאלי. ירושלים. עם 231 ציורים. הניר והדפוס משובחים.

המחיר 2.25 דול. עם המשלוח.

3) די יודישע געשיכטע

פון פּראָפעסאָר גרעץ און אנדרעע קוועלען. 12 טהייל געבונדען אין 6 בענדער.

פּרייז $6.50 מיט פּאָרטאָ $7.00

4) חיי אָדם וקצור שלחן ערוך

בשלשה חלקים. דיני ישראל ומנהגיו לכל ימות השנה, עם תרגום אנגלי. על־ידי יואל בן מאיר פרידלנדר. מכורך בד יפה.

המציר 6.50 דול. עם פּאָרטא.

5) Religious Duties of the Daughters of Israel and Moral Helps, by Rabbi A. E. Hirshkowitz. 2 parts. Cloth Bound.

Price $1.00

הכתובת:

S. DRUCKERMAN

50 Canal Street New York

VOL. VII NEW YORK, JULY 9, 1920 No. 17

התורן

יוצא לאור על־ידי
ההסתדרות הציונית
באמריקה

—

העורך:
ראובן בריינין

שנה שביעית | ניו־יורק, כ"ג תמוז, תר"ף | גליון שבעה־עשר

הָאָרֶץ

מאת

ד"ר א. י. בראוור.*

———

א.

חקירת ארץ־ישראל.

על שדה המדעים הנרחב אין, כמדומני, פנה נדחת, שהמלומדים מבני עמנו טפלו בה במדה כל־כך מועטת בידיעת ארצנו. במשך תשעים השנים האחרונות באו לארצנו חכמים רבים מבני אומות שונות: אנגלים, אמריקאים, גרמנים, צרפתים, סקנדינביים לחקור את ארץ התנ"ך, ויש מהם שנפלו פה חללים על שדה המדע. ידיעותינו על בנינה הגיאולוגי המיוחד של ארץ־ישראל, על צורות קרקעה, על אקלימה, על נהרותיה וימיה, על החי והצומח שלה, על תושביה ומנהגיהם, כל התגליות של חורבות ערים על גבול המדבר, כל החפירות הגדולות והקטנות, — כל אלה הן פרי עבודתם של חוקרים זרים ולנו אין בה בלתי אם חלק מצער. אם יבואו לדון על מצב השפלתנו על־פי השתתפותנו בחקירת ארצנו, נעמוד במדרגה אחת עם התורכים והאלבנים.

אמנם, חקירת התנ"ך היא כעת ענין מדעי משותף לכל העמים הנאורים באירופה ובאמריקה — וחקירת ארץ־ישראל לא באה אצלם בלתי אם לשם הבנת כתבי הקודש — וקשה לו לעם ישראל המדוכא להתחרות בעמים הגדולים והעשירים ולעמוד במדרגה אחת עמהם. אבל יש שאלות מדעיות בארץ־ישראל, הנוגעות כמעט רק בנו ואנו בלבד היינו צריכים לטפל בהן, ובכל זאת לא זכינו ומלאכתנו נעשתה על־ידי אחרים. נזכיר פה לדוגמה את ה Standard Work על חורבות בתי הכנסיות שבגליל שיצא בימי המלחמה, ספר משוכלל בתכנו ומהודר בציוריו ובתמונותיו, ומחבריו הם נוצרים גרמנים. זה עשרות בשנים עברו מיום שנגלו בתי הכנסיות הללו, מאות יהודים התעסקו במשך הזמן הזה בארכיולוגיה ומהם שחברו ספרים גדולים וזכו לפרסום ולקתדראות באוניברסיטות, ולחקירת הבנינים הקדושים לכל איש מישראל לא נמצא גואל וחובב משלנו. ובאותה התקופה דוקא לא חסרו לנו חוקרים עמוקים ונוסעים אמיצי לב, אבל הם הלכו באשר הלכו — לתימן, לכורסן או לפנים אפריקה, הלכו וגלו אופקים חדשים למדע או סללו את הדרך לכובשי ארצות ואת ארץ־ישראל הזניחו לאחרים.

התנועה הציונית הביאה אמנם יהודים בעלי השכלה גבוהה לארץ, שיכלו להשתתף בחקירתה במדה מרובה, אבל לא נברא מוסד שיתן להם את היכולת להתעסק בעבודה זו, הדורשת עזר מוסרי וסיוע חמרי. עד היום הזה אין לנו בארץ־ישראל אף ספריה אחת שתכיל את הספרים החשובים ביותר לחקירת הארץ. המתענין באחת השאלות מידיעת הארץ, ואפילו המורה הזקוק לאיזה ספר או למאמר באחד המאספים המדעיים בשביל שעוריו בבית־ספר תיכוני מוכרח להתדפק על שערי המנזרים. קל לו ליהודי לרכוש לו ידיעות על ארץ־ישראל מתוך הספרות באחת הערים הגדולות בחוץ־לארץ מאשר בירושלים.

עד היום לא נערך בארץ־ישראל מצדנו אף טיול מדעי גדול אחד. מרובים הם בינינו ה„ידענים" שעברו בכל המושבות ובכל החוות ומכירים את כל בניניהם ואת כל תושביהן, אבל כמה מאתנו זכו לראות את הנגב ואת עבר הירדן עם עריהם החרבות? יודעים אנו מתוך הספרים או מתוך המפה שיש בארץ־ישראל הרי געש כבוש, יש

---

* ד"ר אברהם יעקב בראוור הוא אחד המומחים במקצוע המדע הארץ־ישראלי, ואנו חושבים כדבר בעתו לפרסם בשבוע זה, שבוע הועידה הציונית הראשונה אחרי האישור הבין־הלאומי של הצהרת באלפור, אחדים ממאמריו בנוגע לחקירת ביתנו הלאומי ובנוגע לתחומיו. המאמר „חקירת הארץ" לקוח מ„הארץ" והמאמר „תחומי ארץ־ישראל" — מ„הצפירה". — המערכת.

זרמי לבה שלא טושטשו עדיין על־ידי המים, יש מעינות חמים ומפלי־מים מקסימים ביפים, נמצאים בארץ פלאי הטבע ויצירות תרבות עתיקה שקשה למצוא דוגמתם בעולם — ואָנו לא ראינום. והעדר ידיעת האָרץ גורם לנו לא רק נזק מוסרי, כי אם גם נזק חמרי. עסקנינו הדנים על בנין הישוב בארץ מכירים רק חלק קטן ממנה, את המושבות וסביבותיהן.

התקופה החדשה שתחל בבנין ארצנו צריך שתהיה גם תקופה חדשה למדע ארץ־ישראל, כי הצורך המעשי ידרוש חקירות במקצועות שונים. יסוד ידיעת האָרץ היא מפה טובה ומדויקת. המפה האנגלית הגדולה שנערכה לפני 45 שנה כוללת רק את האָרץ המערבית מדן ועד באר שבע. מפה זו כבר נתישנה. מפות עבר הירדן מזרחה לקויות מאד ושגיאות של קילומטרים אחדים שכיחות בהן. בימי המלחמה נאסף חומר רב משני הצדדים הנלחמים, נרשמו גם מפות לצורך האסטרטגים. כעת נחוץ יהיה לעבד את החומר ולמלא את החסר עוד לצרכי העבודה התרבותית. במפה הגיאולוגית של ארץ־ישראל יש עוד כתמים לבנים שנחוץ למלאותם. אבל זאת לא תספיק. לצרכי החקלאות נחוצה מפה יותר גדולה, מפת הקרקע שתתן לנו ציור נאמן ממיני האדמה השונים. זוהי עבודה לעובדים מדעיים, עבודה לשנים.

ידיעת המעינות, הנחלים והנהרות שבארץ־ישראל גם היא לקויה מאד — דבר שאפשר להכיר בנקל, אם נשוה את רשת המים בשתי מפות שונות ונראה את ההבדל הגדול שביניהן. מפת קפרט (המפה העברית היא העתקה) לא תבדיל בין נחלי אכזב ונחלי מים ותרשום את שני הסוגים בצבע המים. אבל גם במפות המבחינות ביניהם המקום אשר ממנו יתחיל קלוח המים בנחל שונה הוא לפי הזמן שהיה שם הנוסע הרושם את הסביבה. במקרים רבים נרשמו נחלים מתמידים במקום שאין מים אף בחורף. לצרכי הישוב נצטרך לדעת לא רק מאיזה מקום יש מים בנחל, כי אם גם כמה היא מדת המים בחשבון ממוצע בכל חודש וחודש וכמה הנחל עמוק מהסביבה. הצורך המעשי יברא לנו מפה הידרוגראפית מדויקת. ידיעת האקלים של ארץ־ישראל היא אָמנם יותר רחבה מאשר זו של סוריה והארצות הסמוכות לה. אבל לצרכינו המעשיים לא תספיק, נחוץ ליסד רשת של תחנות מיטיאורולוגיות בנגב, בעמק הירדן ובאשדות הרמה ממערב ומזרח ובעבר הירדן עד קצה גבול הישוב העתיק. הנסיונות שנרכוש לנו באזורי האקלים השונים בארצנו יעזרו בלי ספק לחוקרינו לפתור גם שאלות אקלימטולוגיות כלליות.

בחקירת החי והצומח השתתפו כבר לפני המלחמה יהודים מתושבי האָרץ במדה מתאימה, וכעת יתוספו עליהם בלי ספק חדשים וכר העבודה יתרחב. — אין ספק, כל המקצועות של חקירת טבע האָרץ עתידים להתפתח בקרוב על־ידי בני עמנו. אבל גם לחקירת העבר נצטרך לשום לב, אם לא לשם עיון לכתחלה, הנה בכל אופן לצורך מעשי. תולדות האָרץ תספרנה לנו שבימי פריחתה השתרע הישוב הרחק למזרח ולדרום — למקום שהיום יקרא בשם „מדבר". הדעה שהאקלים נשתנה במשך אלפים או אלף וחמש מאות שנה אינה מתאימה לנסיון, לא בארץ־ישראל ולא ביתר ארצות הים התיכון — שנויים כאלה יכולים להיות רק כללים ולא מוגבלים בארץ אחת — נחוץ איפוא לבדוק, מנין לקחו הערים החרבות הגדולות את מימיהן לצרכי הבית ולהשקאת הכרמים והגנות שהיו בסביבותיהן. לפעמים יספיק לתקן את בניני המים העתיקים, את הסכרים, את התעלות, את הברכות ואת הבורות, כדי להפרות שטחים נרחבים. הצרפתים השתמשו בטונים הדרומית בבניני הרומאים והצליחו. ל ח ק י ר ת ה ח ר ב ו ת י ש א י פ ו א ג ם צ ד מ ע ש י.

החפירות לצרכים טכניים תעלינה בלי ספק חומר ארכיולוגי עשיר ממעבה האדמה, ולפעמים נחוץ יהיה להזניח לגמרי את התועלת המעשית ולהקדיש את החלקה לחפירה מדעית. עבודה זו וגם יתר העבודות המדעיות שהזכרנו לא תעשינה באופן מדעי על־ידי אנשים פרטיים, כי אם על־ידי מכון לחקירת ארץ־ישראל עם מחלקות למקצועות השונים, שירכז את כל החקירה על־פי סדר ותכנית קבועים.

אפשר שאין לנו עוד בארץ די מומחים לכל המקצועות וגם בין העולים לא ימצאו. עלינו איפוא לתמוך בצעירים בעלי כשרון ונטיה לעבודה זו הנחוצה לנו, על־מנת שישתלמו בחוץ־לארץ במדעים ויקדישו את חייהם לחקירת ארץ־ישראל.

חכמי המערב יחלו בלי ספק בקרוב לחפור בארץ ואָנו — כבודנו הלאומי דורש זאת מאתנו — מחויבים לעמוד במדרגה אחת עם העמים הנאורים בחקירת עתיקות ארצנו. יסוד מכון לחקירת ארץ־ישראל הוא מהדברים שאָסור לנו לדחותם. ואפילו אם לא ימצאו תיכף ומיד מומחים בעלי שם באירופה, נחוץ המכון עם ספריה גדולה בשביל הכחות הבינונים ובשביל הצעירים המתענינים בשאלות מדעיות.

על המוסד לחקירה לשמש גם מרכז להפצת ידיעת ארץ־ישראל בין המורים והרבנים המשכילים, להוציא ספרים, לסדר שעורים והרצאות, לערוך טיולים מדעיים רחוקים מדי שנה בשנה, כמו שהיה עושה המוסד הגרמני. חקירת האָרץ תהיה לנו לבחינת בגרות לפני חכמי המערב.

החברה לחקירת ארץ־ישראל יש לה למלא תפקיד גדול, ואָסור לקהל העברי להתיחס אליה בשויון־נפש.

ב.

ת ח ו מ י א ר ץ - י ש ר א ל.

פרשת גבולות ארץ־ישראל, אשר בה טפלו קדמונינו אף בשעה שפרשה זו היתה רק הלכה לימות המשיח, לא זכתה בדור הציוניות לעלות על הפרק. זה ארבעים שנה אָנו שואפים לרכישת ארץ־האָבות בעבודתנו הישובית ועד עתה לא בררנו לקהלנו אָנו את תחומי האָרץ. ואף בשעת הצבת גבולין, בשעה ששאלת ארץ־ישראל ועם

ישראל עומדת לפני כס משפט־העולם ועיני כל האומה נשואות אל אדמת ירושתה, לא שם הקהל היהודי את לבו לשאלת הגבולות.

בטוח הוא עם ישראל במנהיגיו, שיודעים הם את אשר לפניהם ודרישותיהם הארציות מסודרות בודאי היטב בידיהם, גם מנקודת השקפה ההיסטורית וגם מהצד הטבעי והמדיני, אבל בתקופה שהדפלומטיה החשאית נפסלה ובאי־כחה של האומה ישענו בכל אחת מדרישותיהם על דעת הקהל, ראוי שפרשת התחומים תהיה שגורה בפי כל איש מישראל הקורא מזמן לזמן בעתונים, כשם שגבולי טירול ושאלת פיומה ברורים לכל איטלקי.

חמורה היא שאלת התחומים אצלנו מאשר אצל יתר העמים הבונים להם בשעה זו את ביתם הלאומי על אדמתם. העמים האחרים נשענים בדרישותיהם על גבולות אתנו־גראפיים או מדיניים קיימים בהוה. אנו מוכרחים לשוב לעבר רחוק למען נוכל לסמן גבולותינו. במפת המדינות של טורקיה אין שם רשמי „ארץ־ישראל" והשם פילסטין, שם המוני הוא בלי גבולות קבועים. הרומאים בטלו אחרי מות הורדוס את אחדות ארצנו, כדי להחליש את כחנו, ומהיום ההוא לא עמדה ארץ־ישראל כולה תחת שליט אחד.

אבל למרות אשר חללו זרים את ארצנו וקרעוה לגזרים, התקימה ארץ־ישראל בהכרת עמנו ובהכרת כל מעריצי כתבי קדשנו בתור ארץ קדושה אחת בעולם, מיועדת מימי קדם מפי ההשגחה העליונה לעם ישראל. ההכרה הזאת היא יסוד תביעותינו הארציות. בקביעת גבולות ארצנו אין לנו איפוא לשים לב לחלוקתו המדינית של השלטון הקודם, אף לא לגבול שבין טורקיה ומצרים. את הקוים הגדולים תתן לנו ההיסטוריה ואת הפרטים נתאים לטבע הארץ.

המקורות לקביעת הגבול מרובים ועשירים המה. יש פרקים שלמים בספרותנו העתיקה מוקדשים לה ויש פסוקים הנוגעים בה דרך אגב. ודוקא מפני שהמקורות הם כל כך מרובים נבוכו המפרשים מהדור הישן ומבקרי המקרא החדשים ונלאו למצוא שיטה להכניס לתוכה את כל הנגודים והסתירות המדומים. הקושי הגדול ביותר הוא שלא הצלחנו עד עתה לקבוע במדה את כל המקומות שבספר שנזכרו בחלקים העתיקים. לכן רבו ההשערות, מהן מקובלות על ההגיון ומהן מוזרות ומצחיקות (נכשל בהשערות ממין זה ביחוד בעל הספר „אדמת קודש"). נחוץ לדעת מראש שאין לפנינו גבול היסטורי אחד כי אם קביעת גבולין מנקודות השקפה שונות ומתקופות שונות, יש ארץ־ישראל במובן רחב מאד ויש ארץ־ישראל מצומצמת מאד.

הגבולות הרחבים ביותר הם גבולות היעודים, גבולות ההבטחות לאבות, למשה וליהושע. בעלי האגדה המפרשת והתרגום המיוחס לר' יונתן בן עוזיאל שקבעו את גבול הצפון ב„שער קיליקיה" (אבלי דקלקאי) ועל הטורוס אמנוס לא התרחקו מפשוטו של המקרא. גם ארץ בני כנען במובן הרחב תגיע עד צפונה של סוריה. ב„פרשת הלאומים" בבראשית י' ט"ו ולהלן אנו קוראים: וכנען ילד את צידן בכורו ואת חת: ט"ז) ואת היבוסי ואת האמרי ואת הגרגשי: י"ז) ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני: י"ח) ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי ואחר נפוצו משפחות הכנעני: י"ט) ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה באכה סדומה ועמרה ואדמה וצבוים עד לשע. המעין במפה ימצא פה קושי, כי נזכרו שבטים שמושבם בימי בני ישראל היה בלי ספק בסוריה הצפונית כגון החמתי וארודי ואחר כך נזכר גבול הכנעני מצידון לדרום, והיות שהגבול הזה נאמר אחר שנפוצו משפחות כנען, הרי יש סתירה מדומה. אמנם אם נאמר שמקום חצי הפסוק „ואחר נפוצו" הוא אחרי הגבול הנזכר, הרי הכל מובן: ארץ בני כנען הקדומה היא מצידון בואכה גררה וכו' ואחר נפוצו צפונה ויסדו את חמת ואת ארודי וכו'. היוצא מזה שיש לפנינו כנען במובן המצומצם מצידון דרומה, וכנען במובן רחב עד צפונה של סוריה. הנגוד הזה עובר כחוט השני בכל ספרותנו ונכנס גם לספרות הכנסיה הנוצרית, אלא שאצל המאוחרים משלנו ומשלהם נתערבו התחומים ולא ידעו להבחין בין הגבול הרחב ובין הגבול המצומצם. בכל מקום שהתנ"ך או שבעלי התלמוד מדברים על הגבול המגיע עד נהר פרת, הרי גבול כל בני כנען לפניהם. לצד דרום הגבול עוד יותר רחב מארץ בני כנען: בברית בין הבתרים נזכר נ ה ר מ צ ר י ם ואצל משה נזכר פעם הים סוף בתור קצה גבול דרומי מזרחי: ושתי את גבולך מ י ם ס ו ף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר (שמות, כ"ג, ל"א). נ ה ר מ צ ר י ם הנזכר בברית בין הבתרים הוא בלי ספק זרוע הנילוס המזרחי ביותר, כי לא יתכן, שודי־אל־עריש היבש יקרא בשם נהר,לו מתאים השם נחל מצרים הנזכר במקום אחר בתור גבול הדרום. אם נצרף את כל הנקודות הקיצוניות שבגבולי היעודים, תופסת ארץ־ישראל כמעט את כל הטבלה הסורית: במערב עד האגם הסברוני, שאליו השתפך עוד בתקופה ההיסטרית זרוע הנילוס, הלאה כל חוף הים עד הטורוס־אמנוס, משם לצד צפון עד ברך הפרת הפונה ימה, במזרח המדבר הגדול עד מפרץ אילת ובדרום מדבר צין (את תיה) עד הנילוס. הגבול הזה נשאר תמיד רק הבטחה לעתיד לבוא. בפועל התפשט השלטון הישראלי רק בתקופות־הצלחה מעטות עד אלו מהנקודות הקיצוניות של היעודים הללו. בימי שלמה ובימי יהושפט היה לנו צי־מסחר בעציון־גבר, לאמר בים־סוף. עוד בזמן מאוחר, בימי הביזנטינים נחשבה אילת על פלשתינה השלישית, והאפיסקופ מאילת נחשב באספות הכנסיה בין כמרי ארץ־ישראל. לצד מזרח הגיע כבוש משה אחרי שנלכדה סלכה בהר החורן בלי ספק עד המדבר, וכך היה גם בימי דוד אחר שהכה את בני עמון, בימי החשמונאים האחרונים ובימי הורדוס. בצפון נזכר הלבנון פעמים אחדות בתור הפרוגראמה של הכבושים, אבל אין לנו שום יסוד להאמין, שעלה בידי אבותינו בזמן מן הזמנים הטובים ביותר לתפוס מקום בהר הזה מלבד בקצהו הדרומי בימי שלמה. לפי עדות הספר מלכים היה שלמה „רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר הנהר", זהו מתאים

להבטחה עד „נהר פרת", אבל בשעה שנזכר הישוב הישראלי גומר הפסוק „מדן ועד באר שבע" או „מלבוא חמת עד נחל מצרים". אלו הגבולים מתאימים בעיקר לגבול משה בשעה שהוא מדבר על הלכה למעשה בדבר חלוקת הארץ בפרשת מסעי, זהו גבול הארץ שראה משה לפני מותו, זהו כבוש יהושע או כבוש עולי מצרים. אלו הם גבולים ריאליים שהיו מאות שנים בידי אבותינו ושנחשבו תמיד לגבול הארץ הקדושה בנוגע למצוות התלויות בארץ. הגבול הצפוני של עולי מצרים הוא נהר קסמיה ורגל החרמון עם העיר דן. גבול יותר מצומצם הוא גבול עולי בבל. זהו גבול הישוב בסוף ימי בית שני שהגיע רק עד סולם־צור או עד עיר כזיב. מצפון לכזיב יש רק נהר אחד הראוי לשם נ ה ר סתם, והוא הקסמיה או ליטני. מה שמצפון לנהר ק ס מ י ה והר אמנה ולפנים ביבשה זוהי ארץ האבות, או ארץ ההבטחה. בתוך הגבולות הללו היו מקומות ורצועות ארוכות מובלעים בתחום ארץ־ישראל שהיו פטורים מהמצוות התלויות בארץ, כי לא נכבשו, ורוב התושבים היו גויים.

לפי הכרת עמנו בשעה שגורש מארצו הגיע גבול ארצנו בצפון עד נהר קסמיה, מה שמתאים לגבולות הנזכרים בתנ"ך: דן, לבוא חמת, רחוב. גבול זה טבעי הוא, חריץ עמוק בקרקע הרמה, השונה בטבעה משני עבריו (ראה למשל את מהלך הנהרות מדרום לקסמיה ומצפון לה). עד היום הקסמיה הוא גבול של שני דיאלקטים, של הברות שונות בשפה הערבית. ממזרח לברך הקסמיה שייך עמק עיון בטבעו לדרום, לארץ־ישראל, מה שמתאים למסורה שבפי היהודים תושבי חצביה, שעיון שייכת כבר לארץ־ישראל. הגבול הטבעי בין ארץ־ישראל ובקעת סוריה עובר על רום נהר אל־ליטני, הלאה יעבור הגבול על ראש החרמון ומכאן לפרשת המים שבין אגמי דמשק והירדן. תחומי המים הפונים אל הירדן הם הגבולים הטבעיים של ארץ־ישראל, והפונים למימי דמשק על דמשק יחשבו. כל הר החורן פונה אל הירדן. אל הירדן ואל עמק יזרעאל פונות גם הדרכים היוצאות ממנו. חיפה הוא הנמל הטבעי של כל החורן, קשור הוא בכל עורקי חייו בארצנו ואי־אפשר להפרידם. מסבה זו אין גם מסלת־הברזל ההדז'סית ראויה להחשב בתור גבול. אם יסדרו גבול כזה על־יד השלחן הירוק בועידת־השלום תסבול הרצועה המזרחית עוד יותר מהארץ המערבית, כי תשאר בלי קשר עם חבל הארץ אשר אליו היא קשורה באופן טבעי, רק המדבר, לאמר ראשי הנחלים הפונים אל הירדן, יכולים לשמש פה בתור גבול. גבול זה נחוץ גם לצורך ההגנה לכל עם שישלוט בעבר הירדן המזרחי. אם נניח שמסלת־הברזל תהיה הגבול בינינו ובין הערבים, אז לא יהיה בטחון למושבותינו מפני השבטים הנודדים במדבר.

גם לבטחון המסלה בעצמה נחוץ שהארץ מימין ומשמאל תהיה תחת שלטון אחד. מסלה לא היתה מעולם גבול בין שתי רשויות.

הקושי הגדול הוא בזה שהמסלה נבנתה מכספי נדבות של כל העולם המושלמי ולדבר שבקדושה תחשב. אבל דברים שבקדושה יש לנו בארץ עוד רבים וכשם שהשמירה עליהם תסודר באופן בין־לאומי, כך יהיה אפשר, אם ימצא הרצון הטוב אצל הערבים, לסדר את השאלה בידידות באופן קבוע: המסלה תשאר קנין העולם המושלמי, או קנין הממשלה הערבית, ואנו נגן עליה בכל גבולות ארצנו ונקדם את פני החוגגים העוברים בה בלחם ומים. בכל אופן מהנמנע הוא, שעם ישראל יותר על הר החורן ועל הארץ שממזרח למסלה ההדז'סית, אין זאת „מנחת הדנאים", לוא קבלנוה, כמו שאמר אחד מגדולינו באחת האספות. נחוצה לנו ארץ זאת לישובנו ולבטחוננו, ואם נצטרך להגן עליה מפני בידואים לא נמנע את דם בנינו, כי חלק חשוב ממולדתנו הוא.

בנוגע לגבול הדרומי־מזרחי, לאמר לארץ שממזרח לעמק הערבה, היא ארץ אדום והר שעיר, אין שום עכוב שנתפשט עד קצה גבול ארץ ההבטחה ונגיע עד ים סוף. הישוב בכל החבל הזה קטן הוא מאד ויש יכולת להרחיבו ולהגדילו כמו שהיה בתחלת ימי הספירה הרגילה. עקבה תוכל לשמש בתור חוף חשוב לנו ולכל סוריה במסחר עם ערב, הודו והמזרח הרחוק. כמובן, ידרשו שכנינו זכויות בין־לאומיות בחוף הזה ויקבלון, אבל עם ישראל הוא היחיד שיש בכחו להחיות את החוף הנעזב הזה והוא צריך לשלוט בו. מעקבה ולמערב נוגע הגבול בתחום המודרני של מצרים, גבול מוסכם בין טורקיה ואנגליה, קו ישר העולה צפונה־מערבה עד רפה. מפני חשיבות תעלת סואיץ לאנגלים אין להעלות על המחשבה שיתנו לעם אחר להתקרב ביותר אל אזור התעלה, לכן עלינו לדרוש מתוך תחום מצרים רק את החלק הנכנס בגבול כבוש יהושע, לאמר עד ודי־אל־עריש ומי מריבת קדש, או קצת יותר דרומה עד ג'בל לוצן המשמש גבול טבעי.

בתוך הגבולות הטבעיים הללו יש לנו היכולת להקים לנו בנין לאומי ולשמור על בטחוננו. לגבולות הללו עלינו לשאוף.

בֵּית־מִדְרָשׁ לְסוֹפְרִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

ב.

מאת

מ ר ד כ י כ ץ.

טרם שאגיע לבאר מהותו של מוסד כזה ותכניתו עלי להשיב עוד על טענות אחרות שתשמענה בודאי מפי המתנגדים.

נניח, יאמרו, שהסופר כצייר, כפסל, וככל בן־אומנות, או אמנות, חפשית זקוק לחנוך ולמוד, אבל הלא כל הלמודים הנחוצים לסופר הרי הם קיימים ועומדים ביתר הפאקולטיטות, והסטודנט־הסופר הלא יכול לבחור לו בכל

מחלקה את אותם הלמודים המתאימים למטרתו, ובית־מדרש מיוחד לסופרים למה לן?

טענה זו היא צודקת לכאורה, ויכולה בודאי להשמע מפי סופרים שאינם יודעים מכל הנעשה בבתי־המדרש העליונים, או מפי אינטליגנטים ששמשו בבתי־ספר גבוהים ואין להם ידיעה כל שהיא בספרות. אך באמת אין לטענה כל יסוד.

אמת היא שהסטודנט הסופר ימצא שעור אחד הראוי לו במחלקת המשפטים, עוד אחד במחלקה למדעי הכלכלה והמדיניות, ועוד אחרים במחלקות לפילוסופיה, לספרות וכדומה. אבל גם אחרי אשר יסיר ביגיעה מרובה את כל המעקשים הטכניים שברשימת־שעוריו ימצא הסופר המתלמד שכל תוחלתו בלמודיו אלו נכזבה. כל השעורים במחלקות ההיסטוריה, הכלכלה, המדיניות, הפילוסופיה, ואף הספרות לא יהיו באמת אותם השעורים הנחוצים לו בתור סופר. הם יספיקו לו רק חלק מהמדע הדרוש לו, ואף אותו החלק יסתעף ויתפצל לכמה וכמה סעיפים ופצלות שאינם מביאים לו, בתור סופר, כל תועלת במקצועו הוא. בכדי שהקורסים יתאימו למטרתו של הסטודנט־הסופר עליהם ללבוש צורה מיוחדת. התעשיה החדשה נזהרת עתה מאד בחמרים הצדדיים שהיו מזלזלים בהם עד הנה, ושהם הם עתה יסוד ובסיס להמצאת חמרים חדשים ונפלאים. יסודות הלמודים שהפרקליטים, המדינאים, ההיסטוריונים והפילוסופים חושבים לעיקרים ראשיים יכולים אולי להחשב למיותרים, ואולי, גם מזיקים לסופרים. ולאידך גיסא, החמרים הצדדיים והטפלים של אותם הלמודים עצמם, שהפרופיסורים והתלמידים אולי דשים אותם בעקבם, יכולים להעשות אבני־פנה לסופרים לבנות עליהם תורות שלמות. היסודות הדמיוניים והאגדתיים, למשל, שהפרופיסורים והסטודנטים עוברים עליהם לכל היותר מתוך גחוך מסוגלים להחפך בידי הפרופיסורים והסטודנטים הסופרים לאבני־פנה או גם למרגליות יקרות בספרות העברית, ואולי גם בספרות העולמית. מטרתם של השעורים שינתנו לסופרים בבית־מדרש המיוחד להם, תהיה לבור את הגרעינים הספרותיים שבכל למוד, לרכז את כל מעיניהם של הסטודנטים הסופרים רק על אותם החלקים שבלמודים המרחיבים ביחוד את דעתם של הסופרים, ושישאו פרי בעבודתם הספרותית לעתיד. בקצור, כל הלמודים צריכים להיות מבוארים, מואָרים, ומוסברים לסופרים מנקודת השקפה ספרותית ואמנותית, וכל זה אינו יכול להעשות בשעורים הנתנים באקראי על־ידי פרופיסורים סתם בפאקולטיטות שונות, אלא בשעורים שינתנו לכתחלה על־ידי פרופיסורים סופרים בבית־מדרש עליון המיוחד כולו לספרות ולסופרים.

אבל, ישאלו רבים, הימצאו לנו מורים ופרופיסורים כאלה?

שאלה זו היא קשה באמת בעמים אחרים, משום שרוב הסופרים הלועזים הגדולים והמפורסמים מרויחים רבבות לשנה ולא על נקלה הם מתרצים לעזוב את מערכותיהם ולקבל משרת פרופיסור דלה בבית־מדרש לסופרים. אבל הסופרים העברים, אף הכי־מפורסמים, לא יפסידו כלום במצבם החמרי בקבלם עליהם משרות פרופיסוריות בארץ־ישראל. מלבד זאת, לא הרי הסופרים העברים כסופרים הלועזים. הרוב מאלו האחרונים רגילים להביט על עטם כעל קרדום לחפור בו, אך הרוב הגדול של גדולי הסופרים העברים מביטים על כשרונותיהם הספרותיים כעל „אורים ותומים" שלהם שעל־ידם הם יכולים לבוא בעצותיהם אל העם ולהגיד לו מה שיקרה לו באחרית הימים. שום סופר עברי לא ימנע את עצמו מחנך ומגדל דור של סופרים עברים. גדולי הסופרים והמלומדים שלנו יבינו את ערכה הגדול של „להקת בני נביאים" כזו להרמת מצבו של העם והארץ בעתיד הקרוב והרחוק, ואף אחד מהם לא ימנע את עצמו לקבל משרה של כבוד כזו. אמנם, לא רבים הם אולי בין סופרינו הראויים למשרות חשובות כאלו, אך לא אלמן ישראל, ואם ימצאו לנו כעשרה, או כתריסר כאלה, דיינו.

אמת, דברים אחרים שבסופר לא נתנו להיות נלמדים גם בבית־מדרש לסופרים. מעוף הדמיון, ההתלהבות, ההומור, האירוניה, כל אלו הכשרונות והסגולות אי־אפשר ללמוד ולקנות בשום בית־ספר, יען כי הם מתנות הטבע. אך כלום לא היו אותן המעלות הטבעיות מתפתחות ומתחזקות הרבה יותר באטמוספירה של בית־מדרש לסופרים? כלום אין אנו רואים התפתחות כזו במעלות טבעיות אחרות? המשורר אינו „עשוי", אלא „נולד". הנחה זו מתאמתת גם בנוגע לצייר, או לנואם גאוני. אך כלום לא יפתח המשורר את גאוניותו הפיוטית על־ידי קריאה מתמדת ממבחר השירה והפיוט? כלום לא היו נואמים ודברנים גאונים כדימוסתן, ציצרה ובוירק, מדקלמים ומקריאים את מבחר הרהיטוריקה שבלשונותיהם? או האם לא היה ואן־דיק, מיכאל אנג'ילה, רפאל, או ציירים גאוניים אחרים מרויחים הרבה בשכלול כשרונותיהם על־ידי מה שלמדו לדעת את מבחר ציוריהם של גאוני הציור שקדמו להם? וכלום אין ללמוד מזה שגם האטמוספירה של בית־מדרש לסופרים בארץ־ישראל, שתבליט תדיר את הדוגמאות הכי־חשובות והכי־נשגבות של האידיאלים הספרותיים, תחיה ותפריא בסופר הסטודנט את כשרונותיו הטבעיים, שהיו נמים בקרבו, והיו טמירים ונעלמים אף מהכרתו הוא. החנוך בכלל הוא רק שכלול ולא יצירה. אלמלי היה ערכו של החנוך תלוי ביצירת מעלות רוחניות בבחינת יש מאין, כי אז לא הנחת מקום בעולם לשום מוסד תרבותי, החל מגן־ילדים וכלה באוניברסיטה! שום זכות קיום לא היתה אז לכל המוסדות החנוכיים, ולכל המורים, המחנכים, הפרופיסורים ואביזרייהו!

אין גבול וקצב למדת יכלתו והשפעתו של הסופר בעולם. בידו נתנו המפתחות לכל אוצרות החכמה והמדע; לו נתנה רשות הכניסה והחדירה לכל בית ומשפחה בישראל ובעמים; הוא האוזן הקולטת והמקשבת לשמחתו ואף לצרתו של כל גר ותושב; ולו נתנו גם הכח והעוז לדבר על לב שומעיו ולהשפיע עליהם במדה שלא נתנה לשום בן־אדם זולתו. לא נביא הוא, אך הוא

הקול הקורא במדבר להורות הדרך לתועים; לא כהן־גדול הוא, אך מכהן הוא בקדשי־הקדשים של עמו ובהיכל האנושיות; לא מלך הוא, אך מחנך הוא ומדריך מלכים, והמדינה מתנהלת על־ידי דעת הקהל שהוא, הסופר, מעוררה, ומטביע עליה את חותמו! אם רוצים אנו בשכלולה של נשמת העם והאנושיות עלינו לשים לב ביחוד לחנוכו ולשכלולו של הסופר!

מנקודת השקפה זו שום שעורים בהנהלת העתונות, הוצאת ספרים, בתי־דפוס, או מודעות, לא ינתנו בבית־המדרש לסופרים שאנו מציעים ליסד בארץ־ישראל. הרעיון של טובת הכלל ולא התועלת הפשוטה מונח ביסודו של בית־מדרש כזה. בית־הספר הגבוה לסופרים צריך להיות לא רק אי־מסחרי, כי אם אנטי־מסחרי. זה יהיה מעין בית־יוצר לנשמות הסופרים; מכון תרבותי לחנוך סופרים ועורכים, אך לא מנהלים, מדפיסים ומו"לים. הסופר הוא הצופה העומד על מצפת האניה הלאומית או האנושית. הוא רואה מרחוק תרני יתר האניות, או את חליפת העננים ומשחקם באופק המראים על שנויים במזג האויר. הוא מכריז ומודיע על הטובעים בים שאפשר להצילם; הוא חודר מבעד לערפל, הסערות והזועות להזהיר על הסכנה. הוא אינו חושב אז על משכורתו, או על הריוח וההפסד של בעליו; הוא נמצא שם על מצפתו לצפות ולהציל את האנשים ששמו אמון בו. בית־מדרש לסופרים עברים ירומם את ערך הסופרים בעיני העם ובעיני עצמם. **אך לזה דרוש איזה סימן** מובהק להבחין בין סופרים אמתיים ובין אנשים העוסקים לשם פרנסה „בספרות" כזו שאינה דורשת לא תרבות ולא מוסריות, אלא חוש מסחרי בלבד. מובן מאליו, שהספרות צריכה לפרנס, ואף בריוח, את בעליה, הסופרים והעורכים, אך הפרנסה צריכה להיות טפלה לגבי העיקר הגדול — טובת העם והאנושיות.

ודבר שאין צריך כמעט להאמר הוא, שבדברנו על סופרים כונתנו גם לעורכים. העורך האמתי, הדורש את טובת הכלל, המתוה ומורה־דרך לסופריו וממציא להם את הנושאים הספרותיים, הריהו סופר, אם גם לא יכתוב בעצמו אף מאמר אחד במשך כל ימי חייו. דילן, שהיה עורכו של ה„טיימס" הלונדוני במשך של שלשים ושש שנים ושנחשב לאחד מבחירי הסופרים הפובליציסטיים באנגליה לא כתב מעולם בעצמו אף מאמר אחד. הוא היה ממציא את הענין, הנושא, או ה„תימה" ומלאכת הכתיבה היתה נעשית על־ידי עוזריו.

וכלום לא היו אף הציירים הגאוניים כוואן דיק, רפאל ועוד ממציאים לרוב אך את ה„נושאים" ומלאכת הציור בעצמה היתה נעשית על־ידי תלמידיהם נושאי־כליהם? כל עורך סופר הוא, ובלבד שיעסוק בספרות לשם איזה אידיאל ולא לשם מסחר.

לצד המסחרי יש בודאי זכות הקיום בעתון — כלומר בלשכת ההנהלה של העתון. במדה שהעתון מצליח מצדו המסחרי בה במדה יש בידו להתרומם מצדו המוסרי. כל מה שהעתון מרויח יותר, יותר הוא חפשי ואינו תלוי בדעת אחרים. אבל „המסחריות" שהיא מעלה גדולה בהנהלת העתון תהפך למגרעת וסכנה מאין כמוה אם היא מתפשטת וכובשת גם את לשכת העורך. אם הקהל הרחב יריח רק בחוש הריח המיוחד לו את הצד המסחרי שבלשכות העורכים, ויבוא לחשוב על העתונות כעל ענין מסחרי, אז יבוא הקץ לכחה הרוחני של העתונות ולהשפעתה המוסרית לגמרי. ההשפעה על הקהל יכולה להתקיים רק על־ידי אמונו של אותו הקהל בסופריו ובעורכיו, ואמון זה צריך להתבסס על יסוד מוסרי, לאומי ואנושי. ואם בכל ספרות כך, הספרות העברית הצעירה, שעליה למלא עוד תפקיד מוסרי ורוחני כה גדול בתחיה העברית בעתיד הקרוב והרחוק, על אחת כמה וכמה!

הסופר העברי של העתיד צריך להיות איש ידוע בשלמותו המוסרית, איש שלא יעורר אף שמץ של חשד שמוכשר הוא לכתוב או ל„ערוך" איזה דבר שהוא, לשם כסף או לשם תועלת פרטית, למרות הוכחותיו ודעותיו המוסריות. הוא צריך להיות ידוע לאיש כזה שיתרצה יותר להתפטר ממשמרתו מלהקריב את דעותיו והוכחותיו על מזבח התועלת הפרטית. בודאי טוב היה אילו היה בידי כל עורך להיות גם המוציא לאור ו„האדון" של עתונו. אך כל עורך יכול וצריך להיות לפחות „האדון" של עצמו. אם העורך אינו יכול למנוע את עתונו או ירחונו מירידה מוסרית, הרי הוא יכול לפחות למנוע את עצמו מהיות שותף לירידה מוסרית זו. הספרות העברית ברובה הגדול, ואף העתונות במשמע, היא מוסרית ואידי־אלית, אם גם לא נקיה ממפלגתיות. הספרות העברית מבקשת את האמת הספרותית. ולחזק את האמת הזאת ולהמציא לה את היסודות הנחוצים לקיומה והתפתחותה— זאת תהיה מטרתו של בית המדרש לסופרים.

המבקר הגאוני מאקוללי אמר: „יודע אני רק שני דרכים שעל־ידם אפשר למשול בעם, על־ידי הסייף ועל־ידי דעת הקהל הנעשית על־ידי הספר". העם העברי בודאי לא יבחר את הדרך הראשונה, אלא, וביחוד ,את הדרך השניה, והסופר, שיהיה הגבור והלוחם הלאומי בעתיד, ראוי וזקוק להכשרה מיוחדת לתפקידו הגדול. הרופאים, עורכי־הדין, האינזינירים, הבנאים והאדריכלים כולם משתדלים להרחיב ולהגדיל את אוצרות ידיעותיהם. הם הרחיבו והעמיקו את מקצוע המדע שלהם, בהיקף ובזמן על אחת שבע. וכלום האמנות הכי־חשובה, אמנות הספרות הדורשת את הידיעות הכי־רחבות והכי עמוקות, ושתפקידה ליצור את נשמת העם בעתיד, תהא עזובה לגמרי? ! וכלום הסופר, או המבקר, שתפקידו להורות וללמד לעם ולאנושיות, אינו זקוק ללמוד בעצמו?

(עוד יבוא).

מַעֲשֶׂה בְגֵי אַחִים

מאת
מ. מ. דוליצקי.

לֵיל־חֹרֶף, וּשְׁלָשְׁתָּם בַּחשֶׁךְ תּוֹעִים
וְנוֹהִים
לִמְנוּחָה
בְּדֶרֶךְ עֲרָבָה וְשׁוּחָה
מֵאֲחוֹרֵי עִיר אַחַת
נִדַּחַת
שֶׁהָרְבָה מֵעֲקַת־רְשָׁעִים ·
יוֹשְׁבֶיהָ הַיְּהוּדִים נִשְׁחָטוּ
וְאֵלֶּה רַק שְׁלשָׁה נִמְלָטוּ
כְּיוֹנִים מִצִּפָּרְנֵי־הַפָּרֶס
מִתּוֹךְ עִיר הַהֶרֶס ;
וּרְעֵבִים וַעֲיֵפִים
וַעֲרֻמִּים וִיחֵפִים
הֵם נָעִים,
עַד בּוֹאָם אֶל עֵמֶק־רְפָאִים,
וּסְבִיבָם קְבָרִים וּקְבָרִים · · ·
וַיַּשִּׂיג הַשַּׁחַר רְסִיסִים לְבָנִים,
כְּנוֹצוֹת שֶׁנָּשְׁרוּ מִכַּנְפֵי־מַלְאָכִים,
עַל־רָבַּרִים הָרָשִׁים יְשָׁנִים,
וַיְכַסֵּה אֹתָם יְהוּדִים
כְּרָזֵי רָקִיעַ נִפְלָאִים וְקָרִים ;
וְתָבֹא קָרָה מִפְּזָרִים
וּתְנוּמָה עֲלֵיהֶם מַפֶּלֶת —
בְּאֹהֶל מֵת אֶחָד הֵם קָרְעוּ הַדֶּלֶת,
וְשָׁם עַל־רִצְפָּתוֹ הֵם עַתָּה נִרְדָּמִים · · ·
מַה־מְּתוּקָה עַל־הָאָרֶץ
שְׁנַת הָאֹבְדִים הַלָּלוּ !
וַחֲלוֹמוֹת רַבֵּי־קְסָמִים
לְעֵינֵיהֶם יִגָּלוּ
בְּגַנִּים נִפְלָאִים —
יִפְעָתָם מַבְרֶקֶת
כְּלֶשֶׁם שְׁבוֹ וּבָרֶקֶת,
וּמִתְפָּרֵין
אֲלֵיהֶם אִיר שִׁבְעַת־הַיָּמִים
יְמַרְאָם חֶלְקָם הַנָּעִים
בְּגַן־הָעֲדָנִים · · ·
וְיָעִיר הַמֵּת מִקִּבְרוֹ
וְלוֹ פָּנִים
כִּפְנֵי מַלְאָךְ טָהוֹר
וְרֹאשׁוֹ נָאוֹר
כְּאוֹר הַקֶּשֶׁת סְבִיבוֹ
וְהַדְרַת אֱלֹהִים עָלָיו שְׁפוּכָה —
הִיא נֹגַהּ יְמַהֵר בְּשָׂרָם
וּמַה מָּתוֹק נִיבוֹ :
„אַשְׁרֵי הָאִישׁ שֶׁעַל אֱלֹהָיו שִׁבְרוֹ
וּבוֹ לְתֵבֵל הַזּוֹעֵמָה
הַמְּלֵאָה כְּדֵי וְטֻמְאָה
וּלְבָנֶיהָ וּמִשְׁטָרָם ! · · ·
חֲבֵרַי ! לְכוּ אַחֲרַי אֶל הַמְּנוּחָה,
בְּמָקוֹם אֵין מַכִּים וּמֻכִּים,
עֹשְׁקִים וַעֲשׁוּקִים,
וּמְרַצְּחִים יָד לֹא יָנִיעוּ ! · · · "
וְהוּא מַחֲלִיק וּמַחֲלִיק גּוּפוֹתָם
וּמִשְׁתַּפֵּךְ אֶל עַצְמוֹתָם
חוֹם מָתִיק נָעִים
וּמַגִּיעַ עַד לִבּוֹתָם · · ·
וּבְאוֹר הַבֹּקֶר הִגִּיעוּ
אֶל אֶרֶץ רְפָאִים · · ·

מִן הֶעָבָר הַקָּרוֹב

מאת

ז י נ א ר ב י נ ו ב י ץ .

א.

ב נ מ י ב .

מכל העיירה נשארו בחיים אך שתי נפשות אלו: נערה בת שמונה־עשרה ואחיה — בן עשר שנים, ילד צנום, חור פנים, בעל עינים גדולות.

שתי נפשות אלו נשארו בחיים, כי בדרך נס הספיקו לברוח מן העיירה אל בית־הקברות, אל קבר אמם.

מבלי דעת ברחו ישר אל בית־הקברות, ישר אל אמם באיזו אצלה קיו למציא מגן ומקלט.

שניהם נלחצו אל מצבת הקבר הקרה והלחה ממטר האסיף והחרישו. ואולי בשפת דממה זו הם דברו עם אמם המתה? אולי בשפה זו ספרו לה על אביהם ויתר אחיהם שראום אתמול מתגוללים בעפר חוצות העיירה?

שניהם החרישו. הנערה הצעירה הטהורה ואחיה הקטן חור הפנים, החרישו עד אור הבוקר.

וכשהאיר אור הבוקר הביטו זו אל זה והרש התחילו מתלחשים:

— אתה חי?

— את חיה?

— מה נעשה עתה?

— נרוץ...

— לאן נרוץ?

— נרוץ הרחק מזה... הרחק... לאודיסה... שם נספר מה שעושים לנו, ליהודים... — לוחש הנער. ופתאום עיניו מתמלאות פחד. — הביטי! איש!...

— איפה? — שואלת הנערה ועיניה גם כן מתמלאות אימה.

אל חצר בית־הקברות נכנס היידאמאק שכור, כשהוא מנפנף בחרבו באויר.

— הרכין ראשך, — לוחשת האחות לאחיה ששוכב מעבר השני של המצבה.

— גם את הרכיני ראשך... — לוחש הנער ונלחץ אל אבן המצבה.

— שכב לבל יראה גופך...

— שכבי גם את...

ההיידאמאק עובר במסלה שעל־יד המצבה.

הוא רואה את הילד השוכב על האדמה בעינים עצימות, נגש אליו ומצטחק.

— זידוק ערום! — אומר הוא בצחוק ומתחיל למשש את הילד בחודה של החרב. — האינך ישן, זידוק? אתה רק עושה עצמך כישן הא? חה! חה!

— חמול עלי! — מתחיל הילד בקול רועד. — את אבי הרגו... הרגו גם את אחי... אני... יתום אני... ואין לי כלום... רק החולצה היפה הזאת... קחנה! ותן לי לחיות...

— חולצה יפה זו? — צוחק ההיידאמאק ומרים את חרבו על ראש הילד...

— למה אתה הורגו? — נשמע קול הנערה מעבר המצבה.

אך ההיידאמאק אינו עונה דבר ומתוך הנאה עמוקה הוא טורף את טרפו ורק כשהוא רואה את הילד מתבוסס בדמיו הוא נפנה לנערה:

— סליחה, גברתי, לא שמעתי... מה חפצה לאמר? אומר הוא בקול שלו, ספוג נימוס.

— רוצח! הרגני גם אני! — צועקת הנערה.

— גברתי! אני נכון למלאות את בקשתה!

ידו של ההיידאמאק מתרוממת ואותה החרב החמה עוד מדמי אחיה נתקעת בלב הנערה שנופלת על־יד אחיה על המצבה הקרה הדוממה של אמם.

ב.

צ ח ו ק ם .

אחרי שהאכרים, שכני הכפרים הסמוכים, החריבו את העיירה, הם אספו שלושים בחורים מבחורי חמד שבכונה השאירום בחיים, והוליכום אל חוץ לעיירה.

— אתם רציתם בקומונה? עשו לכם קומונה! — אמרו האכרים וצוו על הבחורים לכרות להם בור.

שלושים בחורי ישראל התחילו לכרות בור לעצמם... ונגדם עמד התותח שאים עליהם בפיו הפעור.

כשהבור היתה כרויה צוו האכרים לכולם לרדת אל תוך הבור ורק שנים מהם השאירו.

ואלה השנים תחת מכות האכרים היו צריכים למלאות את הבור מלמעלה, אותו הבור שבתוכו עמדו עשרים ושמונת חבריהם וביניהם שני אחיהם...

כבר היתה הבור כמעט מלאה, רק פניהם של עשרים ושמונת חבריהם עוד בלטו מן האדמה. עוד הציצו בהם עשרים ושמונה זוגות עינים וביניהם שתי זוגות עיני אחיהם.

שני הצעירים נסתכלו בכל העינים, רצטחקו ויבכו אי־טבעי התחילו בורחים.

הם באו לעיירה הקרובה. שם נודעו פרטי המאורע, ואת הצעירים שלחו לאודיסה כדי שירפאום. אך באודיסה כבר לא יכלו לכפר כלום. הם רק צחקו...

וכעבור ימים אחדים ברחו מאודיסה.

זה לא כבר מצאום באותה העיירה היהודית שבתיה כבר תפושים על־ידי האכרים מן הכפרים הסמוכים.

שני צעירים מתהלכים יומם בחוצות העיירה ובלילות הם רוקדים על־פני הבור שנתמלאה בעשרים ושמונת צעירים חיים...

— אתה זוכר את העינים? — אומר האחד ומצטחק.

— כמה עינים... כמה עינים... — אומר השני ומתחיל לספור — אחת, שתים... עשר... מאה... אלף, אלפים... כמה עינים...

ושני קולות הצחוק מצטרפים לקול צחוק אחד פראי, שממנו בורחים אפילו האפרים הרוסים...

ג.

בתו של הצדיק.

חציה של העיירה נחרב וכמעט שקטו הפרעות.

רק סביב ביתו של ה„צדיק" הזקן עוד מתהלך שר־הבא שגמר חשבונותיו עם היהודים.

זה שני ימים שהשר אינו יכול למצוא לו מרגוע — הוא אורב לבתו של ה„צדיק".

שני חפושים כבר עשה בבית זה ואינו יכול למציא איתה. לישיא בקישה במרתף וגם בעליה.

בכל זאת הוא בטוח שהנערה נמצאת כאן בבית הזה ואין לו מרגוע.

בכל פעם הוא נכנס ל„צדיק" ומאים עליו:

— הגד לי איפה בתך והשארתי אותך בחיים! ואם תתעקש מרה תהיה אחריתך!

וה„צדיק" הזקן בשלו:

— איני יודע...

— ומי יודע? — צועק בעברה השר.

— אלהים יודע... והוא פורש את כפיו למעלה.

ובכל פעם כשהשר הולך מן הבית הצדיק מתגנב חרש אל המזוה שעל יד המטבח כדי לראות את בתו היושבת בארובה המלאה עשן.

והוא אומר לבתו בלחש:

— בתי! את חיי אתן לו, לכלב זה, בלבד שלא אראה בחרפתך...

* * *

— בפעם האחרונה אני מדבר אליך כאל בן־אדם — אומר השר השכור למחצה — הגד לי איפה בתך?

— איני יודע... אלהים יודע... — עונה לו ה„צדיק" כדרכו.

— אלהים יודע? — צועק השר — אראך את אלהיך! והוא בורח מן הבית.

ה„צדיק" הזקן שב אל ה„תהלים", אך פתאום הוא נחפז אל המזוה, אל הארובה.

— שלום, בתי! — אומר הוא בלחש.

— מה קרה, אבא? — לוחשת היא.

— כלום לא קרה, הכל כמו שהיה — אומר הצדיק, נועץ מבטו בבתו ובורח ממנה.

הוא שב במניחה אל התהלים. וכשהוא שומע קול פסיעות אנשי צבא הוא בעצמו פותח את הדלת והולך לקראתם.

— בוא אתנו! כה צוה השר! — אומרים לו החיילים.

והוא במנוחה חצונית הולך אחרי החיילים המוליכים אותו אל כבר השוק.

— אכול! — מצוים הם את הזקן ומראים בחרבות על בצת הרחוב.

הוא לוקח את הטיט ומתחיל ללעוס תחת מכות ודקירות החרבות.

— אכול מהר כמו שאתה אוכל את ה„קוגל" שלך! — צועק אחד החיילים וטופח לו על שכמו.

עשרה רגעים של לעיסת טיט.

— עתה ננקה את פיך! — אומר אחד החיילים וכולם מתפרצים בצחוק.

עוקצים חדים של חרבות נתחבים אל תוך פיו ומוציאים שנים וחתיכות בשר חי.

ופתאום זעקה גדולה מרעישה את הכפר.

זו זעקת בתו של הצדיק הזקן שרצה אל אביה כשהיא כולה עוטה עשן שחור.

— אבא!.. אין אלהים!... — צועקת היא ובידיה הפצה להגין על אביה מדקירות החרבות.

— יש... אלהים... — בקושי מוציא הזקן מפיו.

— אין... אין... צועקת היא ומתחילה להלחם עם חרבות החיילים — לא אתן לכם את אבי!

— לכי! — צועקים החיילים.

— לא אלך! — צועקת הנערה בפרשה את כפיה על אביה.

סבלנותם של החיילים מתפקעת. המנצח על מעשי החיילים תוחב את חודה של חרבו אל בשרה החי של הנערה ומרימה למעלה.

— אבא! יש אלוה... — הספיקה בתו של הצדיק להוציא מפיה.

מַלְכַּת־שְׁבָא בְּהַגָּדוֹת בְּנֵי־קֶדֶם

(על־פי ספר צרפתי חדש).

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

ספור המעשה על אדות מלכת שבא, אשר באה לפנים מקצות ערב הדרומית לראות את המלך החכם מכל אדם, הוא אחד המאורעות הכי־נפלאים בדברי ימי קדם. מלבד המסופר בכתבי־הקודש אנו מוצאים, כי דמיון העם ארג ורקם בתוך גוף המעשה רקמת ספורי־פלאים ומאורעות נפלאים, הלא הם כתובים בתרגום שני לאסתר ובכמה מדרשים קדומים. ואולם לא הגדת־העם הישראלית בלבד ישתה לוית־חן לספור הזה, כי אם גם כל העמים השמיים אשר הגיע אליהם שמע יחוסי המלך עם המלכה בת הנגב, או „מלכת תימן והשחר", הרבו לספר במעשה הנפלא הזה. העמים היושבים בסוריה, אשר התגאו בגדולת שלמה בן־ארצם, ידעו לספר על המאורע הזה כמה פרטים וקוים אשר לא נזכרו בספר „מלכים". ביחוד השפיעה עליהם המסורה אשר נאמרה גם מפי חכמי האגדה שלנו שבארו, כי כונת הכתוב „ויתן לך את כל חפצה" היא כי היתה המלכה לאשה לשלמה וגם ילדה לו בן.

מן הסורים (ולא ממקור יהודי) נחלו גם הנוצרים הראשונים את ההגדה, כי שלשת המלכים הקוסמים (המגים) אשר הופיעו בעת לדת משיחם (שמותיהם: גספרד, מלכי־אור ובלשאצר) היו מצאצאי הבן הזה, אשר הילידה המלכה לשלמה.

ואולם דמיון בני ערב, אשר הלך שבי אחרי ספורי היהודים שגלו לערב מימים קדמונים, לא ידע גבול בתנותם את תהלת המלכה הזאת, בת ארצם, כי שבא היושבת בתימן ערב על שפת הים־סוף — ראשית הממלכת בחצי האי הגדול היתה.

מחמד, נביא הישמעאלים, מקדיש סורה (פרשה) שלמה, היא הסורה הל"ד, לספר את גדולת המלכה בבואה אל שלמה ברב ענין וברוב דמיון.

אבל עשר ידות לבני חבש (אביסיניה) ולספרותם בשפעת ההגדות והחזיונות אשר שוו על המעשה הזה. עד היום מאמינים האביסינים, כי הראשון אשר יסד את ממלכת ארצם היה ב ן ־ מ ל ך (בן שלמה, ועיין תהלים ע"ב על־דבר מלך ובן־מלך), מוסב לשם „מנליק" בשפת גיז (שפה קרובה לערבית ולעברית) בחליף איתיות על־פי חוקי הלשון ההיא. עד היום מתיחסים הנגוסים (משורש נגש) לזרע שלמה המלך והם חותמים בשם „זרע דוד" וצורת אריאל בצדו, הוא סמל מלכות בית דוד.

והנה לדעתי יש יסוד להגדה הזאת, מפני שבאמת נקראו בתנ"ך בני שבא, אשר עזבו את ערב וישבו באפריקה מעבר לים בשם סבא, ועיין על־דבר העמים האלה ב„קדמוניות" ליוסף הכהן ועוד.

התכונה הכללית שאנו מוצאים בהגדות השונות על אדות מלכת שבא היא, כי הן דומות בשיא דמיונם ובתמימות הזיונם להגדות הידועות בשם „אלף לילות ולילה", ודומה כאילו נחה רוח ההגדות האלה על מחברי הקובץ הערבי הזה אשר גם היא נכתב ברובו על־ידי סופרים יהודים בפרס ובמצרים.

אין להתפלא איפוא אם הסופר הצרפתי־הסורי ד"ר י. ק. מארדרוס, אחרי תרגמו את ספר א ל ף ל י ל ו ת ו ל י ל ה לצרפתית בששה־עשר כרכים, שם אל לבו לסדר את החומר הנוגע למלכת־שבא, אשר מצא בספורי הערביים, הכושיים ובתוך סוריה היהודיות הניצריות ויוציא אותו במחברת מיוחדה (בת 170 עמוד) נקוב בשם מ ל כ ת ש ב א . הקוראים חובבי הגדות־עם והמתענינים בהתפתחות ספורי כתבי הקודש ימצאו חפץ וענין רב בספר הזה, אשר מוציאו לאור הוא הד"ר מרדרוס שהזכרתי. הכרתי לדעת את החכם הזה בפאריז, וניכחתי, כי הוא בקי בספרות הערבית וקרוב ביחס משפחתו לאחת הכתות המצוינות באמונתה המלאה סודות ורזים מני קדם ואשר אצלה נשארו לפליטה הרבה הגדות ומסורות, אשר נשכחו בקרב מאמיני שלוש הדתות: היהודית, הניצרית והמוחמדית. אני מאמין איפוא, כי גם הקוראים העברים ימצאו חפץ בקטעים מן הספר הזה שנביא לפניהם במאמרנו זה. ויש אשר ילמדו ממנו כמה דברים שהם סתימים באגדה שלנו, ואשר בכל אופן יעשירו את אגדת העם היהודית, כי על כן כל קורא משכיל יכיר

שבעיקרם ממקור עברי מוצאם. אבל עלי להטעים, כי הסופר השתמש בחומר אשר לפניו לפי דמיונו; ויש אשר הוסיף עליו וגרע ממנו; ועל־כן התאמצתי להתקרב במאמרי זה אל רוח בני־קדם ולהוציא את הפנינים העבריות מן ההוספות והביאורים הזרים לרוח האגדה העברית. דוגמא אחת תוכל לשמש ראיה על־דבר חידוש החומר אשר באגדת מלכת שבא על־פי התוצאה החדשה: באגדת ימי הבינים נהגו לקרוא את מלכת־שבא בשם מוזר רחוק מן העברית והיא בלקים, עד שבא הד"ר מארדרוס ולמדנו ממנו, כי בני סוריה בהגדתם היו קוראים לה בשם בעל־קמה (והוא שם עברי או פיניקי קדמון. גם השם עזוריקם נוסד על הפועל ע ז ר ועל השם ק ם). מה שמוכיח על קדמות המקור העברי שבו בא השם הזה.

והנה תמצית הספר הזה ותרגום איזה קטעים הנושאים עליהם חותם קדומים:

„יפה להפליא, תמה ורבת־חן היתה המלכה בעל־קמה בת מלכי קדם מפוארים, כאשר הגיע לאזנה שמע המלך שלמה, והיא בת שש־עשרה שנה בעת ההיא. זאת קומתה דמתה לעץ הבאן (עץ גן־עדן) רב הקסם גון־עורה כפרח סינים לבן־מאדם; פניה הקוסמים לא דמו לפני בן־אדם כי אם לפסלי מצרים; שתי לחייה החפירו את השושנות בזיון; פיה הקטן חטוב כשוהם (רובין ?); בת־צחוק נשכחה חקוקה בסנטרה; שתי עיניה הארוכות מזהירות בלובן על גבי שחור, זהב משובץ בפטדה; עיני אילה אשר שחורן אכל את לבנתן בתוך צל הקשת — אלה הן גבותיה השחורות; והעינים כשהן לעצמן נראות כארוכות עד בלי די, מביטות בכל עת נכחן גם בפנותן הצדה, ומדי תפתח שתי עיני־מלכות לרוחה תשמענה אנחות מסביב, ומדי תעצמן — והעולם יחשך על כל פנים והלבבות יצטמקו".

ויהי הלילה, „ליל הגורל", והמלכה שכבה במטתה ותשמע את קול הובר־השמים (התוכן) משורר בקול מעל ראש המעקה של היכל המלכות:

„הוי לך, בעל־קמה, הוי לך, פני־ענבר! — כוכב קנופה שזרח בשמי מערב הנה הוא שוקע בשמינו אנו. הנה הוא יושב — מי הוא היושב? ציץ ועטרה, שבט מלכות בידו, בעל־זקן אשר לו תלתלי־כתם.

„גדול הוא בחכמה ודעת, הדור הוא בהוד ותפארת, יפה הוא מכל בני־אדם; מלך הוא לרוחות ולבני־אדם ,לחיות ולעוף השמים, לארבע הרוחות ולארבע קצות הארץ".

כה בשר התוכן למלכה הצעירה את שמע שלמה המלך — והיא שומעת ומתחלחלת. נפשה יצאה לקראת החזון הנעלה.

בלילה ההוא, ליל הגורל, והמלך שלמה שוכב על מטת השן ויבואו הרוחות וילחשו באזני המלך את דבר המלכה היפה והעדינה וכה שרו לפניו:

„רני לב נביא, מלך ביפיו; בפינו בשורה אשר תאיר את עיניך ואשר תחיה את לבבך.

„בארץ שבא, בערב הרחוקה, יש עלמה בת־מלכים. לעיניה הארוכות — לבנת שחר, מאתה שומה לאנחות ושומה לפנים שיחורו. מלכה היא וגברת היופי, נערה בתולה, אין דומה לה בשלוש מאות הנשים ושבע מאות הפילגשים אשר בארמונך."

כה לחשו הרוחות — והמלך שומע. ותפעם רוחו ויתאו תאוה לראות בעיניו את המלכה המפוארה. ויוציא את חותם־הקסם אשר בו משל על כל היצורים הולכי־רגל, מעופפים או שחים במים, ויתן אות ויאספו אליו כל שרי הג'ניים (הרוחות בערבית), הרוחות של משפחת האפרית ושל משפחת המריד (מיני שדים בערבית) ויאמרו לו: „הננו — נעשה ונשמע!" ויצו המלך ויביאו את היריעה אשר יעוף בה בקפיצת הדרך וישאוהו רוחות האפרית מעבר למדבריות, מעבר להרים עד עמקי שבא הברוכה. כאשר הגיעה שעת התפלה צוה המלך להביא כד של מים „ממעין טהור בהיר כעין תרנגול". ולא יכלו רוחות האפרית למצוא מים בארץ ההיא. ויבקשו את הדוכיפת היא י א פ ו ר הצפור וכה קראו לה:

„הוי הדוכיפת, הוי חרה־חרה, את העין החודרת צופה ויודעת כל סתום. הוי, הדוכיפת, רבת־המזמות המגלה מים במעמקי ארץ. הוי, הצופה ורואה את הנולד מראש, אחות את לצמא, הוי חרה־חרה!"

הרצים רדפו אחרי הדוכיפת וישיגוה בערבות־האויר בארץ־שבא, והיא שבה מהיכל המלכה. ותספר הצפור למלך שלמה כי עברה בארץ גנים ופרדסים, ארץ מעינות מים דומה לגן־עדן, ארץ מלאה כל טוב, יבול האדמה ועץ עושה פרי, עד אשר הגיעה ל„מריב" בירת שבא ותמצא שם את אנפה (אנפו) הצפור אחותה, אשר הראתה לה את הדרך לבוא בו להיכל המלכה פנימה.

ויהי כבואה בשער החצר השביעית ותראה הדוכיפת,

„והנה העלמה־המלכה יושבת על כסא רם, שלשים אמה קומתו; והיא נסתרה מבעד לוילון גדול אשר מראהו כצבע הים בהתגעשו; והיא יושבת כולה יפה בעדנת נוער של שש־עשרה שנותיה. ומה נהדר היה המראה: אלה שתי עיני־הקסם דומות ללוטוס; אלה הפנים המחפירים את השושנים; זה הפה — תיק של מרגליות; אלה הדבורות האדומות — שפתותיה, בת־צחוק נשפכה עליהן; זה עדי לחיה — גרעין של מושק שחור. ואני רואה, ואני נאנחת ואני שוקקה. ואראה את נשמת העדנים, זה אויר חייה, מרימה חרש את שתי שדיה, אשר אך התפתחו, כעדים ושומרים לחזה־השן; ואראה את גופה — נפלא בתומו ואת חמוקי ירכיה הרפים מבעד לסתר בד יקר ומשי... כולה נאוה, יפה ממקהלה הארמונית של מחוללות. ועיני זולגות דמעות ונפשי שרופה ב„בחרה" של תאוה..."

בחזון הזה וביופי הזה ספרה הדוכיפת לשלמה על אדית אילת השחר הלבנה הנסתרה בכתר הפריכת מעיני בני אדם — וכה היא שופטת את בני עמה וכה היא מושלת על ממלכתה.

ושלמה שמע את הדברים בקשב רב, ויבן לרעם בארבעה הפנים אשר לכל דבר ודבור: בחוש המדמה, בחוש הפנימי, בחוש הנגלה ובחוש הנסתר. וישמח שמחה גדולה ויתרחב לבו, ויקרא בהתפעלות גדולה:

„באמת אני אומר: לוא נכתבו הדברים האלה בחרט על אישון בת עין כי עתה יאירו באור גדול את כל הראוי לאורה".

וישלח לקרוא לאפרית־המזכיר, ראש הסופרים, ויצוהו לתת לו גליון מעלי עץ תמר שרוחץ, קולמוס פרסי יבליל טבול בדיו עשוי מתערובת ענבר שחור, כרכום וזהב.

ויכתב כתב המלך בכבודו ובעצמו באותיות ארמיות ובלשון בני תימן כדברים האלה, ושם אלהי ישראל בראש, השם בעל ארבע אותיות:

„בשם האל הרחמן האל גבור, הרחים, שלום להולכים בדרך הישר ולמאמינים באחדות (יחיד הבורא); מאת עבד ה א ח ד , שלמה בן דוד, מושל על הרוחות ועל האדם, על ארבע הרוחות ועל ארבע קצות הארץ, לבת המלכים, מלכי שבא הם בתימן, בעל־קמה כבוד שמה, ישמרה האל, שלום ואלף ברכות.

„הוי לך, נינה למשפחת יקטן * העתיקה אל תבהלי ואל תהדרי כאשר יקרבו פעמי־רגלי, כי אם שלוח תשלח (אנשים) לקראתי, והביני להקשיב דברי. ויבוא מה שיבוא, ושלום".

ויקח המלך את המכתב ויפזר אבק־זהב עליו ויקפלהו בכבודו ובעצמו ויצו להביא גרעיני מושק ואהלה נותני ריח ויטבל בהם את חותמו הקוסם ויחתום את הגליון. והמכתב היה כתוב בששה טורים, ובצד החלק אשר בסוף כל שורה רשם שם נורא וקדוש באותיות אשוריות ואת השם הגדול רשם באמצע, ולא ידע איש לקרוא את השמות ההם.

ויתן את המכתב לדוכיפת אשר צפנה אותו מתחת לציארה ותשאהו אל היכל „מרבת הנגב והביקר". ותמצא את המלכה והנה היא ישנה באולם החצר הארבע־עשרה ותתגנב הצפור חרש אליה ותניח את המכתב על לבנת־השן, זו שדה השמאלית, ותתחמק ותצא.

ויהי בבוקר וקרנות השמש הראשונות חדרו מבעד לצוהר הפונה מזרחה לאולם אשר שכבה בו המלכה, ותתנער ותזורר ותחשוב לקום ולעבוד לשמש כחוק לבני שבא עובדי השמש מקור כל אורה וזוהר. והנה הריחה מריח הבשמים אשר במכתב ותרא אותו ותתחלחל ותקרא לשרהאל אומנתה.

(עוד יבוא).

* שבטי בני ערב התיחסו לשתי משפחות. משפחת בני יקטן היא הקדומה ומשפחת ישמעאל.

הַמְּגַמָּה וְהַסְּבִיבָה בְּשִׁירַת־בְּיַאלִיק

מאת

מרדכי בן הלל הכהן.

(המשך).

ד.

רגילים אנחנו לקרוא את ביאליק בשם יורשו הספרותי של י. ל. גורדון. אליבא דאמת, הנה המושג יורש הולם בפעם הזאת אך את הרעיון במובן אחד: המשורר ביאליק תופס ע ת ה בימינו את אותו המקום הראשון בשירה העברית, שהיה ב ז מ נ ו שייך להמשורר יל"ג. אבל אין זה אומר, שביאליק ממשיך לפתח בשירים שלו את אותם הרעיונות שהקנה יל"ג בשיריו הוא להקהל, ואין ביאליק משתדל לרשת מאת יל"ג גם את הצורות החצוניות ביצירותיו. בשני אלה, במה שנוגע להתוכן והצורה, אין לשני המשוררים האלה הרבה נקודות־מגע. עוד יותר מזה: הן ביאליק יותר משהוא לאומי הוא גם עממי, המחבב ואוהב את הקנינים הישנים והחביבים על העם, ומתיחס בחיוב גם אל בית־המדרש המט לנפול וגם אל הספרים הישנים עם גוויליהם הבלים, בעת אשר יל"ג התיחס אל כל אלה, כידוע, בבוז ובשלילה. באופן כזה אי־אפשר גם לדבר על־אדות ירושה, בעת אשר הבא מחדש אינו לוקח לו אלא רק את המקום שנתרוקן, ואולם את המזבח שהעמיד מי שהקדימו הוא נוטש, ועל המזבח החדש שהוא הכין לו הוא מקטיר קטורת חדשה, שהיתה תועבה להמזבח הישן. ואיזו ירושה יש כאן?

ואולם אם המושג יורש אינו מתאים כ ו ל ו בנידון דידן, הנה צריכים אנו להודות, שמן הנמנעות הוא לבלתי לראות את השפעתו של יל"ג במקומות רבים בשיריו הראשונים של ביאליק, ביחוד באלה, שאיתם אמנם לא הכניס המשורר לתוך קובץ השירים. הן גורדון הוא גורדון לעולם, והשפעתם תהיה נצחית בספרותנו. שירי אד"ם הכהן נתישנו עוד בדור השני, ומי קורא עתה את שירי המשוררים של כל בני הדור העבר? אבל שירי יל"ג — לא נס לחם ולא ידעו זקנה אולי לעולם, כמו שלא יתישנו לעולם שירי פושקין בספרות הרוסית. התוכן יתחדש, האידיאלים ידיו אחרים, אבל הגאוניות השירית מעשי אלהים המה, וחסד אלהים לא בכל דור ינטה אל ספרותנו. ואם ה כ ש ר ו ן השירי הוא מתנת אלהים הקורא לבחירו מרחם אמו, הנה ה ת פ ת ח ו ת ו של הכשרון שואבת מכל מקורות החיים של הסביבה. ולכן אפשר היה לביאליק להתפתח גם מבלי שיקרא את המשוררים העברים מדור „המאספים" עד תקופת „פרחי צפון" ו„הכרמל" הווילנאי ועד בכלל, אבל אי־אפשר היה לביאליק להיות מה שהוא מבלעדי שירת גורדון. ואז ההשפעה באה מאליה כדבר המונח בטבע של ההתפתחות.

ויש בשירי ביאליק פואימה אחת, שתוכנה הוא באמת ירושת פלטה לו מאת י. ל. גורדון. פונתי אל השירים „מתי מדבר". הנה בשירי יל"ג נדפסו חרוזים משיר־עלילה „דור המדבר", אשר כפי הנראה עלה במחשבה לפניו לכתוב אותו, אך החל ולא כלה. החרוזים האלה מכילים רק י"א בתים, שהמה כעין מבוא והתנצלות ובאור הנמוקים, על מה ולמה ראה המשורר לשום אל דור המדבר פניו. המשורר מתאונן:

> כי אלהי יעקב הפרתי, מששתי,
> מעפר ראש דלים עד ראשי המורים,
> ובכולם לא מצאתי אשר בקשתי
> את מי אשלח, מי ירד לי בגבורים.

וכדרכו של גורדון, הוא מרגיש את השלילה הגדולה שבכל חיינו עתה, מעביר תחת שבטו את כל ראשי העם ומראה את הנגעים בהם ואת מומיהם, ובמר לעגו הוא קורא:

> הוי גבורים לשמור חטין
> ואנשי חיל לפסול גטין —

ואחרי שהרבנים היו שנואי נפשו כל הימים, ואחרי אשר לא נפקד, כמובן, מקום „הצדיקים פיקרי עקרות", באים על שכרם מאת המשורר גם המשכילים, הגבורים „לאכול טרפית, ובקיביא לישחוק אנישי־מיפת", ומקבלים את חלקם העשירים, — ואין הוא מוצא בארצות החיים „גבור" אשר יבחרוהו. והמשורר מחליט ואומר:

> על כן אלכה מהם, עיני אעלימה,
> ולדור המדבר את פני אשימה.
> עם גדול ורם בני ענקים כולם
> הם נפלו — חרבותם תחת ראשיהם:
> גם היוב בעבור הערבי עליהם
> ובכידונו לא יגיע עד קרסולם...

ואת התמיה הזאת במלואה לקח לו ביאליק ויכתוב את „מתי מדבר" שלו, אחת היצירות אשר מעטות הדומות לה גם בספרות חיה. בקראכם את השירים „מתי מדבר", אתם מרגישים את שוממות המדבר וכל מוראו עליכם, אתם שומעים את משק כנפי הנשר „כפוף־חרטום ועקום־צפרנים" בנפלו באחת על הטרף, אתם מקשיבים את לחשת הפתן־נמר משרפי המדבר הגדולים, וכל זעזועי ונפתולי השרף לעיניכם, ועין בעין אתם רואים את הארי נאדרי בכח צועד לו בטוחות על־פני חול המדבר ובמרחבי הישימון, — נשמת אפו של המדבר הנורא על פניכם עוברת... מי גלה רזי מדבר אלה לביאליק, איפה ראה יליד ערבות וואהלין זה את המחזות האלה עד לתתם לפנינו כמו חיים, אי זה הדרך באו צבעים כאלה למכחולו, — לאלהים פתרונים. וכל המראות האלה קרא המשורר מתהום היצירה כדי להגדיל ולהאדיר את ערך בני דור המדבר, אשר אותם הוא מציג למשל ולמופת, כי רק להם, לבני הדור הגדול ההוא, היתה הזכות להתפאר ולהתהלל ולאמר:

> „אנחנו גבורים!
> דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה אנחנו!
> ידנו לבדה ידינו החזקה
> את כובד העול מעל צוארנו פרקה".

ובפעם הזאת, בשיר „מתי מדבר“, נשאר ביאליק נאמן גם ל ר ו ח ו של יל“ג, המתקומם תמיד נגד „הגבורים לשמור חטין ולפסול גטין“, נגד החיים הנתונים בתוך מועקה של הלכות ודינים של הדת. הפעם ביאליק עוד עובר את יל“ג במריו ובמרדו ומטיח דברים כלפי שמיא... ביאליק בתור משורר התחיה, משורר הרעיון הגדול לשוב לחדש את פני החיים שלנו בארץ אבותינו, צריך היה להתקומם נגד האלימנט הדתי, שהיו משתדלים תמיד להכניסו אל תוך התנועה הלאומית כתנאי הכרחי להתגשמות שאיפותינו. ההשתדלות של מר אברהם יעקב סלוצקי להשיג היתר ממאה רבנים לעלובה זו, לישוב ארץ־ישראל, מצד הדת, — זה היה מרגיז מאד. עם הרוצה ב א מ ת להגאל, מי שחזקה בלבו ההכרה, שאי־אפשר לחיות עוד בלי ארץ־אבות, אינו מעיין בספרים אם התחיה מותרת לפי פסקי שולחן־ערוך והאחרונים, או אסורה חלילה. הרוצה לנחול ארץ אינו נושא עיניו השמימה. ואנשי דור המדבר מתהללים:

וגזקף ראשנו השמימה ויצרו בעינינו —
ונעדוק למדבר ונאמר לציה „אמנו!“
על ראשי הצורים בין מפלשי עבים
שתינו ממקורו הדרור עם כל נשרי שמים —
ומי אדון לנו?!

אין אדונים לארץ אשר הרגישו כבר צורך בחיפש יהדות, המכירים בנחיצותם לא על־פי אידיאולוגיה של ספרי־הפוסקים וכדי לקיים את המצות התלויות בארץ, ורק מפני שהמה „שתו את הדרור ממקורו“ כנשרי שמים. ואלה אינם יודעים כל מכשולים.

גם עתה — אם סגר עלינו מדברו אל נקם,
כמעט נגע בנו שיר עזוז ומרי — ונקם!

מרד וקשר, חרב אל כל המוני, לחרבות, לרמחים! גם „על אף השמים וחמתם“ ישיגו את מטרתם.

„רנני עלינו!
אם אסף האל מעמנו את ידיו
וארונו ממקומו לא ימוש —
נ ע ל נ א א פ ו א ב ל ע ד י ו !

אני פזרתי את האותיות של החרוז האחרון, כי פה הוא כל העוקץ שבדבר. זאת אומרת: לתחית האומה ולישוב הארץ אין תנאים קודם, כמו מכירה לעכו“ם בשנות השמיטה, כמו היתר עסקא להלואות הבאנק קישינב, וכדומה. „נעל נא איפוא בלעדיו“, וישאר לו הארון באשר הוא שם, אם איננו חפץ למוש ממקומו. ישראל לרב לתחיה, ובעיפי השולחן־ערוך אינם תנאים הכרחיים לתחית העם והארץ.

„שיר עזוז ומרי“ זה נאמר באדר א' ת ר ס " ב, בשנה אחת קודם שנכתבו „שירי הזעם“. אצל ביאליק כבר התחילה אז, כנראה, תקופת־רבקית הגדולה, המתפכה במהלך מחשבותיו ובמצב נפשו, שהביאה סוף־סוף את חשבון הנפש שלו עד „בעיר ההרגה“ ויתר השירים ברוח זה. בבית היוצר של מחשבות המשורר כבר בער הכור, שמתוכו יצא פטיש הברזל, אשר בו נפץ ביאליק אחר כן לא אליל אחד; והוא קרא לנחשים, קרא לנשרים, קרא לעבים, — ומאת המרום במרום הסב עיניו. ויהי ביאליק בימים ההם כולו סער וקצף, וירם יד במלכות השמים, ויסרא אל אחיו להרים אגרופם כלפי כסא הכבוד.

ואולם בשפה אחרת ובדברים אחרים לגמרי בטא המשורר את מחשבות לבו שש שנים קודם לזה, בספטמבר שנת 1896, בהשתמשו גם אז במתי־מדבר לשומם מסגרת לרעיון רוחו. בשירו „מתי־מדבר האחרונים“ אנו רואים את יוצאי מצרים, „הדור האחרון לשעבוד וראשון לגאולה“, בצבעים שחורים, חשכים ואין כל נוגה עליהם. אינם עוד ענקים, רובצים כאריות לבטח, אדירי איומה שרעמת לבאים להם, ואשר בהם נקשו כחות כבירים אין חקר. את כל אלה תאורי הכבוד, שהמשורר יעטר בהם לעתיד את אנשי דור המדבר, לא תמצאו בשיר הזה; למדרגות נעלות אלה יזכה דור המדבר אך בעוד שש שנים, בשנת תרס“ב. עתה, בשנת תרנ“ו, בני הדור הזה המה אך נחשלים ופגרים כולם, שבעבדותם מתו, ועלינו לפסוח על חלליהם ולא לשית לב גם לרב.

ירכבו בקולם כרודים על צריחתם
ימתחו ימי חייהם, חיים רב בצלים שמנים
דודים מלאי בשר רבים ועצומים.

עוד היום או מחר יחלוק רוח קדים
עם העיט גופת אחרון העבדים.

בשנת תרס“ב ישתוממו הנשר והפתן והארי ורעדת קודש תאחז את אורחת הערביאים למראה הגופות המוצקים כמו נחושת וברזל, השוכבים כולם, ששים רבוא אין נעדר, אשר אלהיהם סגרם

— אל בין ההרים ויפל שנת נצח עליהם
ויצו את המדבר עליהם ושמרם לזכרון דור־דורים..

אבל לעת־עתה, בשנת תרנ“ו, כל אלה הם אך דור עבדים כולם, אשר רוח הדים ישאם והעיט הנבזה זולל כל פגר ישית קציר לזכר פגרי נחשלים אלה. ובמקום קול קורע הסערה של אנשי דור המדבר, קול פקודת נגיד ומצוה: „לחרבות! לרמחים! יתפרקו ההרים, ישתברו הגבעות, ההינו ועלינו ההרה!“, — קול עזי נפש, אשר לעומתו גם הסערה עונה להם הדו: ההינו!, — הנה „מתי מדבר האחרונים“ מדברים חריש וקולם כאוב מעפר ילך, את שאיפתם מסתירים המה עמוק בלב, ואיש את אחיו מזהירים:

אך אל יעל קולכם ,דרכו עוז בדממה,
פן צעדכם ירגיז מדבר ונרדמיו.
איש ואיש בלבבו ישמע הד פעמיו.
איש בלבבו ישמע קול אלוה דובר.

אם כי באמת קשה הדבר ל ד ר ו ך ע ו ז ב ד מ מ ה, ולא נקל לדרוך „עוז“, אם אתם צריכים לפחוד כל היום „פן צעדכם ירגיז מדבר ונרדמיו“... וכך מיעצים לכבוש ארץ, לרד גוים!..

והמשל אומר: כאשר תקרא כן יענוך, כקול כן הדו. אם שר־הצבא מפקד: דרכו בדממה, אזי גם המחנה

מקשיב „בדממת קודש", — וממקומו לא ימוש. ומספר המשורר:

וכבר תקעו בחצוצרות למסע, וכבר
רד מפסגת נבו גם השר —
ומדוע לא יסע ישראל? על מה
נצב דומם כפוף ראש מול ההר?

את מה יצר עזוב לו במדבר הזה?
מה משוטטות עיניו בגיא?
למה דומם תבכינה, תטופנה? את מי
תבקשנה על ראש הר נבו.

והתשובה היא:

הן מבקשות את משה, את משה המת!...
וכאיש אחד כל פנות העם
כרעו פתאום מול רוח איש האלהים,
אל מול רועם הנאמן, הרם...

„עם עלומים ודרור, מחנה כבר כחול שפת הים", — ובכל זאת מתגעגע על „משה המת", על „רוח איש האלהים", על „הרועה הנאמן", על התורה ועל הקנינים הרוחניים של האומה. אין העם זז ממקומו, מבלי אשר אשר ילך ארון הברית לפניו, ושאלת הקולטורה נהיתה לסלע המחלוקת בכל הקונגרסים הציונים. הד"ר הרצל מתקצף, הד"ר גאסטר אומר שאין הוא יודע קולטורה עברית זו מה טיבה, — וסוף־סוף מרגישים כולם, שבפסי־כיקה העברית טמון איזה קנין רוחני, שאי־אפשר לוותר עליו, שאותו המה רוצים גם בלכתם לכבוש להם ארץ. ביאליק עוד היה אז כולו תלמידו של אחד־העם, שדרש את תחית הרוח העברי כתנאי הכרחי להתגשמותה של התחיה הארצית. הרועה הנאמן, משה המת, — כרעו כולכם ברך לפני ה ר ו ח הזה, הכנעו לפניו וימשול בכם, ואחרי כן תלכו בדממה לרשת את הארץ.

„בני־משה"...

וימצאו בודאי כאלה אשר ישאלוני שאלת ורמינהו: ורמי ביאליק אביאליק? באחד השירים אמר חדא, ובשני אמר חדא? בעיני אני אין מקום לשאלות כאלה. ביאליק הוא משורר, חבור־עצבים כולו, ונרגש ונפעל מהלך־נפשו ומכל אשר ידרכנו מנוחה. והוא מביע תמיד את אשר בלבו בכל אחד ממצבי הרוח, והוא דולה מנבכי נפשו הגדולה. אין לפני משורר אמת מדעית, נטועה כמסמרים בל תמוט לנצח; בלבו הרגש יושב לו אלהיו, ואת אשר ישים הוא בפיו ברגע ידוע אותו ישמור המשורר לדבר אל הקהל. אין המשורר עוסק בשאלות תכסיסיות: אם צריכים לקרוא: לחרבות! לרמחים! או לכרוע ברך לפני משה המת. אלו ואלו אצלו דברים חיים, כי נובעים המה תמיד ממקור הרגש החי. לנו המה אך מראים תקופות ידועות בהשקפותיו של המשורר, למען דעת את זעזועי נפשו ולהתבונן אל הסבות שגרמו להם.

(עוד יבוא).

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

באמריקה.

ההחלטות החשובות של ועידת „פועלי־ציון".

ועידת „פועלי־ציון" השתים־עשרה נסגרה ביום ו' העבר.

בישיבות אחרות של הימים האחרונים נמשכו ויכוחים סוערים ומעניינים מאד מסביב לשאלת השטה של הקולוניזאציה בארץ־ישראל. הפרופיסור פיינמאן והד"ר נ. סירקין, ששבו זה לא כבר מארץ־ישראל בתור חברי המלאכות של „פועלי־ציון" לארץ־ישראל, השתדלו להוכיח, כי כל הישוב היהודי החקלאי יכול להתפתח במדה הגבוה רק אם יבוסס על יסוד קואופיראטיבי והביאו דוגמאות מקבילות מהדיגניות המסתמכת על ההון הפרטי והקבוצות הקאופיראטיביות הקיימות כבר בארץ.

רוב הנאספים עם ז'יטלובסקי בראשם, לא הסכימו להם שאפשר לבנות עכשיו את ארץ־ישראל מבלי השתמש בקאפיטאל של יחידים. בישיבה האחרונה נתקבלה החלטה של פשרה: הקונגרס הציוני או הקונגרס היהודי העולמי יקבל הלואה לאומית. בכספים ישתמשו לתמיכת הישוב שיבנה על בסיס קואופיראטיבי ולא לתמיכת מפעלים של בעלי־הון פרטיים. אמנם, יש מקום בארץ־ישראל גם למפעלים על־ידי ההון הפרטי, אולם המפעלים האלה יעמדו תחת השגחת השלטון הצבורי. יתר ההחלטות החשובות של הועידה הן אלה:

מנקודת־ראות מדינית צריכה אך שפה אחת להיות השפה היהודית הלאומית בארץ־ישראל ויהודי ארץ־ישראל עצמם צריכים לפתור את השאלה איזו היא שפתם הלאומית. ברובית החלטה זו נצחו העברים שבמפלגה. ד"ר ז'יטלובסקי, המתנגד היותר קיצוני לעברית תמך בהחלטה זו והודה, כי יהודי ארץ־ישראל „לעת עתה" הם בעד השפה העברית, אולם התנחם, שעם רבוי ההגירה היהודית תשתנה השקפת יהודי ארץ־ישראל בנוגע לשפתם הלאומית.

מפלגת „אחדות העבודה" בארץ־ישראל הוכרה בתור באת־כח מפלגת פועלי־ציון.

„פועלי־ציון" ישתתפו כמו בעבר בקונגרס הציוני הכללי.

„פועלי־ציון" ישתתפו בקונגרס היהודי האמריקאי, וכמו־כן החלט לנהל תעמולה בעד קריאת קונגרס בין־ארצי של הפועלים היהודים.

* * *

בחוץ־לארץ.

באנגליה.

— שאלת ארץ־ישראל בבית־הלורדים. התכנית הפוליטית של הממשלה בנוגע ליסוד הבית היהודי הלאומי בארץ־ישראל שמשה חומר למשא־ומתן הריף בבית הלורדים (הבית העליון של הפארלאמנט האנגלי) ביום 30 ליוני העבר. הלורד סידינהיים התקיף את הממשלה בשורה של שאלות מכוונות נגד הציוניות. טענותיו היו כעין סך־הכל של טענות מתנגדינו, שאנו שומעים אותן כפעם בפעם בעת האחרונה באנגליה, בארץ־ישראל ובארצות אחרות. הוא הביע השש, כי כ־1,000,000 יהודים מרוסיה ישטפו את ארץ־ישראל, ו„מדוע זה יגרשו את הערבים, התושבים

העיקריים של הארץ, מפני הבולשיביקים הרוסים?" — קרא הלורד בסערת רוח. הוא התמרמר גם כן על זה שלמיעוט קטן של יהודים ניתן השלטון המחלט על יתר התושבים של הארץ. בתור ראיה לדבריו מסר את אשר אמר לו הבישוף מירושלים, כי „ועד הצירים בירושלים, אם גם שמצבו איתן, בכל זאת אין ביכלתו להשפיע על הציונים הקיצוניים שבארץ שימשלו ברוחם, ואלה האחרונים מתנהגים, כאילו כל הארץ כבר ניתנה באמת ברשותם"; כמו־כן האשים את היהודים שהמסו את רכוש הגרמנים והאוסטריים אחרי שנבלאי בתדנות מיוחדות בימי המלחמה, ובכלל השתדל להוכיח, כי אין כדאי לאנגליה כל הענין הזה של קבלת המאנדאט על פלשתינה. „לפנים — אמר הלורד — היה כבודה של אנגליה רם ונשא, אולם עכשיו הושפל כבודה לרגלי השאיפות הציוניות."

בטון כזה דבר גם הלורד לימינגטון. הארכי־בישוף מקונטרבורי, שהוא גם כן חבר בית הלורדים, הביע את דעתו, כי אמנם גם בלבו נתעוררו פחדים פעמים רבות בנוגע לעתידה של ארץ־ישראל, אולם יש לו אמון רב בהשקפותיו הרחבות ובכשרונותיו של ה„נציב העליון", הרברט סמואל, וצריך לחכות ולהתבונן לפעולותיו.

הלורד קורזון, המיניסטר לעניני חוץ, ענה על האינטרפילאציה בשם הממשלה. על האשמה שהיהודים גזלו את רכושם של הגרמנים והאוסטריים, השיב, שאין בזה אף שמץ דבר־אמת ובנוגע לתכנית הממשלה ביחס אל ארץ־ישראל באר: את התענינותה של אנגליה בפלשתינה אי־אפשר למוד בקנה המדה המסחרי, כי לאנגליה יש ענינים דיפלומטיים, מסורתיים ודתיים בארץ זו, וכמו־כן כבשה אנגליה את ארץ־ישראל משום סבות סטראטיגיות.

בנוגע ליחס שבין הערבים והיהודים אמר קורזון, שהלורד סידינהיים תאר תמונה חד־גונית, וכי הוכיח רק שהוא נוטה לאנטי־שמיות וממילא לאנטי־ציוניות. באמת יש די מקום בארץ גם להיהודים וגם להערבים. צריך רק להשתמש באופני־חקלאות מודרניים, לסלול מסלות ברזל, ליער את הארץ, להשביח את התנאים הסאניטאריים ובכלל להשתמש באוצרותיה הטבעיים של הארץ.

ומי הם היותר ראויים לעבודות כאלו? — על זה ענה המיניסטר בדברים ברורים: „הטירקים והערבים אינם מוכשרים לעבודה של התפתחות כעין זו. אף ידידיהם של הערבים יודו, כי אין להם, להערבים, האמצעים לבנות את ארץ־ישראל.

„כל הממשלות האדירות — הוסיף קורזון — אישרו את הצהרת באלפור. החוזה עם טורקיה אומר בפירוש, כי כל הממשלות מסכימות, שהצהרת באלפור תצא לפעולות, וכי שתתמנה ועדה שתהיה באת־כח כל הדתות ועליה יהיה לפתור את השאלות הדתיות השונות ולהעמיד את המקומות הקדושים תחת רשותן של אותן העדות הדתיות המעונינות בהם".

בנוגע להגירה אמר קורזון, כי האדמיניסטראציה האנגלית תשים לב לזה, שהמהגרים יהיו מן החוג המתאים לתנאי הארץ וגם כן שלא יבואו במספרים גדולים יותר מדי בבת אחת. בהטעמה מיוחדת הביע קורזון את הדברים הבאים שנשמעו כעין אזהרה מפורשת כלפי מתנגדי הבית הלאומי ליהודים:

„אם הממשלה תראה שנוצרת תנועה מאורגנת על מנת להפריע בעד יסוד הבית הלאומי ליהודים, אז תשתמש הממשלה באמצעים מיוחדים למען הוציא את השאיפה הזאת לפעולות.

אחרי נאומו של קורזון הודיע הלורד סידנהיים, שתשובת המיניס־טר רצויה לו ולכן הוא חוזר מהצעתו, שהממשלה לא תתחשב עם דרישות הציונים.

— פרסום הפרוטוקול של סמואל. בשבוע העבר נתפרסם באופן רשמי הפרוטוקול של סטוארט סמואל בדבר הפוגרומים בפולניה. הפרוטוקול הזה שונה הרבה מן הפרוטוקול שנערך על־ידי הנרי מורגנטהוי. סטוארט סמואל מאשים בשפה נמרצה את הממשלה הפולנית שהיא נותנת יד לעורכי הפרעות ביהודים. הממשלה לא ענשה את הפקידים הצבאיים שהיו אשמים בעריכת הפרעות והתעלולים האכזריים בקרב היהודים, ואפילו הפקידים שהיו אשמים בעריכת השחיטה הנוראה בפינסק נשארו נקיים מכל עונש. ליהודים לא הושבו כל תשלומי נזקם אפילו במקרים שהובאו לפני השופטים הוכחות נאמנות. הפרוטוקול מתעכב גם כן על העול שהממשלה הפולנית עושה ליהודים בזה, שהיא נותנת לעתונות הפולנית לנהל בלי כל מעצור תעמולה של בויקוט נגד היהודים. כמו כן מוסר הפרוטוקול פרטים רבים של תעלולי האכזריות שאנשי הצבא הפולנים היו נוהגים להשתמש בהם בהתנפלותם על היהודים.

יחד עם הפרוטוקול הזה פרסמה הממשלה גם כן את הפרוטוקול על הפרעות בפולניה שנערך על־ידי הקאפיטאן ראיט, החבר השני של הועדה האנגלית לחקירות הפרעות. ראיט משתדל להחליש את הרושם של פרעות הפולנים. הוא מראה על שתי סבות עיקריות לשנאת הפולנים את היהודים: המנהגים היהודיים הישנים שהאורטודוקסיה היהודית בפולניה עדיין מחזיקה בהם, מנהגים המבדילים הרבה את היהודים מאת שכניהם הנוצרים וכמו כן דרישותיהם הלאומיות של היהודים.

פרוטיקול אחר שהספיק ציר אנגליה בפולניה לממשלה האנגלית משתדל להוכיח, כי שטנת הפולנים ליהודים חזקה בעת האחרונה רק משום שהפולנים חושדים את היהודים בבולשיביות.

• • •

בארץ־ישראל.

———

— ביאתו של סמואל. ביום 30 ליוני בא ליפו ה„נציב העליון" של ארץ־ישראל, הרברט סמואל. קבלת הפנים שנערכה לכבודו נשאה עליה חותם של קבלת פני שר היותר גדול במדינה. הפקידות הצבאית כבדה את בואו ביריות מכי־תותח והשלטונות הרשמיים בחרו מקרבם מלאכויות להתיצב לפניו. ביניהם היו: ראש העיר ופקידי הצבא העליונים. התיצבה לפניו גם כן מלאכות יהודית וברכה אותו בעברית.

מיפו נסע ישר לירושלים. התושבים, ובפרט היהודים, שידעו מראש את שעת בואו, יצאו לקראתם וערכו לו אובאציות חמות. בשם הפקידות של העיר קבל את פניו בנאום הגיניראל קאסטילו, בעמדו על במה מיוחדה. הגיניראל בולס, הגוברנור הצבאי של ארץ־ישראל, קבל את סמואל בלשכתו הראשית.

בגלוי־הדעת הראשון שפרסם סמואל הביע את דעתו, כי כל בני הדתות השונות לא יקופחו מזכויותיהם ובכלל תתנהג הממשלה במדת הצדק והיושר עם כל התושבים.

לשכתו הראשית של סמואל היא בארמונו של ווילהלם, מי שהיה קיסר אשכנז, שעל הר הזיתים.

— יחס הנוצרים האמריקאיים אל הגניראל בולס. הקולוניה האמריקאית שבירושלים ערכה באנקט לכבודו של הגיניראל בולס, לרגלי עזבו את ירושלים. הנואמים הללו מאד את האדמיניסטראציה שלו, שהתנהגה, לפי דעתם,

בעניני העבריות. הנאספים החליטו אחר כך לעשות ציון לתקופת ממשל בריטניה ברמת הגולן, שעליו תחרתנה פעולותיו.

התושבים היהודים מצטערים מאד על היחס של הנוצרים האמריקאיים אליהם.

— הצטיינות הלגיונרים. לפי ידיעה ב„טיימז" הלונדוני הצטיינו מאד הלגיונרים העברים שנשלחו אל גלילי הירדן להגן על התושבים מפני התנפלויות הערבים. פקידי הצבא האנגליים מרימים על נס את מעשי גבורתם של הלגיונרים.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

מסביב לועידה הציונית.

פתיחת הועידה הציונית בלונדון נדחתה מ־4 ליולי ל־7 ליולי. הסבות לזה הן: ראשית, מפני שסוקולוב ופראנקפורטר הרבו לכפא, מקום־ישיבתם החדש של צירי ועידת השלום, ששם ידונו שוב בשאלת ארץ־ישראל ובנוגע לגבולים; ושנית, מפני שהרבה צירים אחרו לבוא למועד הנכון.

— המלאכות האמריקאית קבלה על עצמה את האיניציאטיבה של הכנסת תיקונים בתכנית הועידה. אחרי משא־ומתן בין באי־כח הצירים האמריקאיים ובאי־כח הלשכה הציונית המרכזית (הלונדונית) עובדה תכנית של פשרה המאחדת את המיתודות האמריקאיות והאירופאיות.

— הצירים האמריקאיים ערכו יום־יום, במשך כל הזמן שבין בואם עד פתיחת הועידה, אספות מיוחדות. באספות האלה נשמעו פרינציפים נאמנים מפי העסקנים הציונים היותר חרוצים.

באספתם המוקדמת הראשונה דברו גודדוי ובראנדייס. האחרון הראה על ההכרח של יצירת קרן של כספים לבנין ארץ־ישראל ועל תפקידם של יהודי אמריקה ביצירת הקרן הזאת. „ביהודי אמריקה — אמר בראנדייס — תלוי הדבר, אם פלשתינה תבנה בתור ביתם הלאומי של היהודים".

גודדוי הביע את הדעות האלה: 1) צריך לקרוא בקרוב הכנסית הקונגרס הציוני. 2) עלינו לדעת ידיעות ברורות ומפורשות בדבר תנאי המאנדאט של אנגליה. 3) הציונים צריכים לקבל בארץ־ישראל את שטחי הקרקע שאין להם בעלים פרטיים, הנחשבים עכשיו לנכסי הממשלה האנגלית. 4) צריך להעביר תיכף לארץ־ישראל כמה מיליוני יהודים. 5) צריך למצוא את האמצעים להטבת היחסים שבין הערבים והיהודים.

— ביום השני הוכנה היתה אספה מיוחדת לכל הצירים המדברים אנגלית. בין הנואמים היה וייצמאן. הוא אמר בין יתר דבריו: „השערים פתוחים ורק ביהודים עצמם תלוי הדבר, עד כמה יהיה רוחב הפתח הזה. המדינאים האנגלים הרא בהם אינם רוצים עוד לשמוע בדבר הרעיון הציוני; עד כמה שהדבר תלוי בהם נגמרה כבר הציונות בתור שאיפה: הם רוצים עכשיו שהיהודים יבואו ויבנו את ציון".

— בשיחה עם עתונאי הביע וייצמאן את דעתו, כי יהודי אמריקה מחויבים על־פי מצבם לאסוף את החלק היותר גדול של הכספים הנחוצים להגדלת ההגירה לארץ־ישראל. ולכשיהיה צורך יבקרו את אמריקה — הוא, וייצמאן, עצמו, נחום סוקולוב, אוסישקין, גודדוי וג'יימס רוטשילד יישתדלו לאסוף את הכספים הנחוצים.

— אוסישקין הודיע באחת הישיבות המוקדמות של הועד הפועל, כי יש האפשרות להושיב בשנה הראשונה כשלושים אלף מהגרים באותן הקולוניות הקיימות מכבר.

— אספה בהשתתפות באלפור. ביום 12 ליולי הבא תערך אספה ציונית פומבית באחד האולמים היותר גדולים. בין הנואמים יהיו: ארטהור ז' באלפור, לורד קריו, לורד רוברט ססיל ולורד רוטשילד.

* * *

האזכרות לנשמת הרצל.

עריכת האזכרות לנשמת הד"ר הרצל בכל תפוצות ישראל בארצות הברית במשך השבוע העבר ובפרט ביום כ' בתמוז, יום פטירתו של מנהיגנו הגדול, הצטיינה מבכל השנים הקודמות. להעסקנים הציוניים לא היה כל צורך מיוחד לעורר את העם לערוך את האבל הזה. ההתאבלות על מותו של מחולל הרעיון הציוני נעשה כבר למנהג עממי במלוא מובן המלה.

אמנם הציונים השתמשו במנהג זה לעורר את העם לנדב לטובת קרן הגאולה וקרן הקיימת ולעורר אותו להכפח על ההסתדרות הציונית בתור ציונים מאורגנים; כמו־כן עזרה ההסתדרות הציונית והשכונות הציוניות לבתי הכנסת והאגודות שונות בהספקת נואמים וחומר ספרותי.

שׁוֹנוֹת

פרס נובל לח. נ. ביאליק.

הרב הכולל בשטוקהולם, הד"ר מ. עהרענפרייז, שתרגם בהשתתפות המשורר השוודי המפורסם יוספזון את שירי ביאליק לשפה השוודית, עורר השתדלות לקבוע את פרס נובל במקצוע הספרות למשוררנו הלאומי.

• • •

דעתו של בראיין על בראנדייס בתור נשיא ארצות־הברית.

מר וויליאם דז'יענגס בראיין, אחד מעמודי התוך של מפלגת הדימוקראטים באמריקה, גלה את דעתו בועידת המפלגה הזאת, שהיתה בימים האחרונים בכאנפראנציה לשם בחירת קאנדידאט לנשיא ארצות הברית, שהשופט לואיס בראנדייס היה המיועד היותר מתאים למרה זו.

„אין אזרח אמריקאי אחר — אמר בראיין — שהוא יותר אידיאלי, אין איש מדינאי אחר שהוא יותר מעשי ואין איש אחר בכל הארץ שהוא יותר מסור לחופש של הקונסטיטוציה — מבראנדייס".

מלונדון נתקבלה אחר כך ידיעה, שהתחדשה בדבר גלוי־הדעת הזה של בראיין הנוגע לבראנדייס בשעת השתתפותו באספה ציונית. הוא השתמט מהעיר איזו הערה שהיא על המאורע.

ספרות ארץ-ישראל

ספרים חדשים
(נדפסו באודיסא)

1. היסטוריה ישראלית
20 שעורים בדברי ימי ישראל (300 עמודים) מאת ד"ר י. קלוזנר.
המחיר $2.50 עם המשלוח $2.70

2. דקדוקנו
מאת י. י. גלאס, בעזר ח. ברגר. קורס שלם לתורת השפה העברית עם תרגילים שמושיים. חלק ראשון (עד הפועל). הספר מנוקד כולו. מועיל מאד לתלמידי בתי הספר.
המחיר 1 דולאר. עם המשלוח $1.15

3. ספר החשבון
מאת י. רבינוביץ וי. ספיבאק. שאלון מצויר הסתכלותי לבית־הספר העממי. הספר מנוקד כולו.
חלק א'
המחיר 75 ס. עם המשלוח 90 ס.
חלק ב'
המחיר $1.00 עם המשלוח $1.15

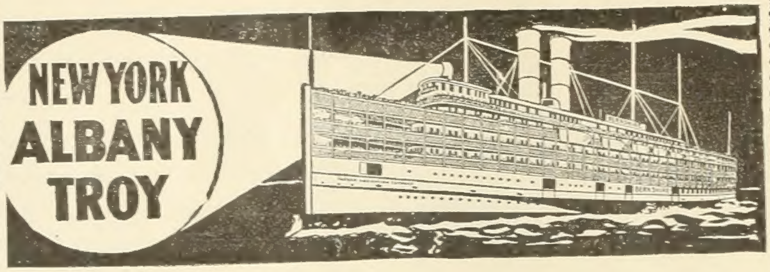
4. ספרי
ביבליותיקה מצוירת ומנוקדת לילדים. 32 חוברות.
מחיר הסדר $3.20 עם המשלוח $3.50
חוברות בודדות אינן נמכרות.

הכתובת:
Zionist Organization of America
55 Fifth Avenue
New York
פא"פ: 74 השדרה החמשית, בלשכת „התורן".

בית־אוכל של הלב של
מ. נימעץ
189 איסט ברודוויי, ניו־יורק
כשר למהדרין שבמהדרין והמאכלים מלאים טעם ומבריאים.

זה עתה יצא לאור
ספר שירים
SONGS AND DREAMS
מאת פ. מ. ראסקין.
בספר הזה המכיל 5 חלקים נכנסו טובי שיריו הליריים של משוררנו זה. הספר נדפס על ניר טוב ומכורך בכריכה יפה.
מחירו 1 דולאר 25 סנט. עם המשלוח $1.40
להשיגו אצל:
THE STRATFORD COMPANY
Publishers
Boston, Mass.

HUDSON RIVER NIGHT LINES

יום יום

האניות עוזבות תחנה (פיער) נומ. 31, „נאָרטה ריווער„, ברחוב דעסבראסעס, בימי החול בשעה 6 ובשעה 7 בערב.

בימי א' ובימי החג בשעה 6 ובשעה 9 בערב.

ברחוב 132 מערבה — בחצי שעה אחר זה.

(הזמן הוא על־פי הזמן המתוקן במשך חדשי הקיץ).

האניה מגיעה לאלבאני בשעה הששית בבוקר למחרת יום הנסיעה. לטרוי בשעה 7.15 בבוקר. מסילות הברזל באלבאני מקשרות את כל המקומות בצפון, מזרח או מערב.

משאות „עקספרס" מתקבלים. מעבירים אוטומובילים.

HUDSON NAVIGATION COMPANY
Phone Canal 9000

כתובת
„אָסָף"
ASAPH PUBLISHING CO.
169 East Broadway, New York City

ד"ר מ. מ. קאמענעץ
רופא שנים מנוסה
911 East 176th Street
New York
Telephone Tremont 562
עבודה חנונה במחיר נמוך

Telephone, 1512
HOTEL JACOBSON
Second and Bath Avenues
Long Branch, N. J.

אכסניה לאומית, חדרים אוויריים ומאכלים מן מבוחר, רובע מן החוף, שני רגעים מן התחנה, הסביבה עשירה בהדר הטבע.
כל הקודם זכה.

ברכתנו שלוחה להצעיר חיים מרגלית לסימו את תורת המשפטים במכללת מיננסוטה, תלוהו לארץ מולדתו, ושם יזכה להתמנות לחבר הסנהדרין במהרה בימינו.

ש. בן צמח
יעקב אריאל.
סט. יוסף, מיזורי.

לחברי היקר מר חיים מרגלית לגמרו את חוק למודיו באוניברסיטה המיניאפולית למחלקת המשפטים ברכתי שלוחה.

מרדכי הלוי.

ברכה חמה ולבבית לידידינו ולחברינו בתיה רוטנברג ואריה גרינברג לנשואיהם.

שושנה ומרדכי הלוי.

הננו מביעים את ברכתנו למר חיים מרגלית לסימו את למודיו בתור עורך־דין. יישר כחך, ידידנו מרגלית, והוצאת כאור צדק ומשפט בצהרים בציון הנפדית במשפט.

דבורה וצבי שוסטר.

חש במעיו יתרפא
ב„עקס־לאקס"

לתקנת המורים העברים.

אגודת המורים מבקשת מכל המורים העברים, בין שהם חברים לאגודה ובין שאינם חברים, בין שהם בניו־יורק ובין שהם מחוץ לניו־יורק — שלא לקבל שום משרה חדשה בניו־יורק והסביבה בטרם שיתיעצו עם מזכיר האגודה.

המזכיר נמצא בלשכת האגודה, 114 האביניו החמישית, חדר 1412, בכל יום משעה 10 עד 2 אחר הצהרים.

סוכננו העברי המצוין והציוני הנלהב, מר דוד כהן נוסע עכשיו לשם עניני „התורן", וכמו־כן לשם יתר העתונים הציוניים במדינת מאססאטשוסטס. הנסיעה הזאת היא האחרונה של מר כהן. לכשיגמור את נסיעתו זו יעזוב את ארצנו ויסע לארץ־ישראל.

הננו מבקשים את קוראי „התורן" לקבל את מר כהן באותו הכבוד הראוי לו ולעזור לו בעבודתו החשובה והקשה.

הנהלת „התורן".

בלשכת „התורן" נמצאים למכירה:

1) א. כתבי ראובן בריינין, כרך א', ספורים וציורים. 218 עמודים. מכורך בד הדר. המחיר — $1.75
ב. כרך ב', חיי הרצל, חלק א'. מכורך בד הדר. המחיר 1.65

2) „לוח אחיעבר", שנה א', מאסף ספרותי, 464 עמודים,
בלי כריכה — — — — — 1.50
בכריכת בד יפה — — — — 2.00

3) ספר הזכרון לבן־יהודה, מאסף, ערוך על־ידי ראובן בריינין. הוצאה מהודרה, 92 עמודים — — — — — .50

4) „התורן" החדשי, שנה א', מכורך יפה — — — — — 1.50

5) „התורן" השבועי, שנה ג', מכורך יפה — — — — — 3.00

6) „התורן" השבועי, שנה ד', מכורך יפה — — — — — 3.50

7) מקרן זוית, קובץ מאמרים, מאת ד"ר דוד ניימארק. בלי כריכה — — — — — .45

8) תיאודור הרצל: נאומים קונגרסיים, בתרגום ש. גינצבורג. בלי כריכה — — — .15

9) תחית לשון, קובץ, הוצאת „מפיצי שפת עבר" — — — .25

10) ב. נ. סילקינר: מול אוהל תמרה, פואימה — — — — .25

11) היסוד המדיני בהשקפות הנביאים, מאת פרופיסור י. פרידלאנדר — — — — .15

12) מחג לחג, קובץ. חוברת א' .10

13) מזל טוב, קומידיה במערכה אחת, מאת שלום־עליכם, תרגום י. ד. ברקוביץ — — .10

14) שלילה וסתירה, הסתפלות, מאת ש. ב. מקסימובסקי — .10

15) „חלום אביב", אגדה (מנוקדת), מאת ש. ב. מקסימובסקי — — — — — .05

16) א. השפה והתחיה, מאת ד"ר בן־ציון מוסינזון; ב. העברית בארצנו, מאת י. בן־צבי — — — — — — .03

17) א. הספרות העברית ועתידותיה, מאת ראובן בריינין; ב. המבטא בלשון העברית, מאת א. בן־יהודה .03

18) עברית ולעזים, מאת א. בן־יהודה — — — — — — .05

19) ההסתדרות העברית ושאיפותיה, מאת ק. ווייטמאן — — — — — — — .02

20) וואס איז אידישע ערציהונג, מאת י. ז. פרישברג— .02

21) דאס אידישע בוך, מאת ח. נ. ביאליק — — — — .05

22) שפתנו, מאת מ. שיינקין — .05

23) מלחמת היהודים ברומאים, סקירה היסטורית, מאת ישראל בלקינר (מנוקד) — — — — — — .35

24) „אונטער'ן שאטען פון חרמון", א באנד ערצעהלונגען פון ארץ־ישראל. 276 זייטען, פיין אילוסטרירט — 1.20

25) אהבת ציון, מאת אברהם מאפו. מכורך — — — — 1.35
בכריכה די־לוקס — — — 1.65

26) מורים, רומאן מאת י. אפאטאשו. מכורך — — — — 1.35

27) ד"ר שמריה הלוי לוין: „בימי המעבר", קובץ מאמרים — — — — — 1.40